

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΕΣΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΝ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΚΟΥΡΝΙΑ

α. Περί τῆς Φιλοσοφίας

Τό μάθημα τῆς Φιλοσοφικῆς παιδείας δέν κατέχει τήν πρέπουσαν θέσιν εἰς τά προγράμματα τῶν Σχολείων Μέσης Ἐκπαιδεύσεως τόσον ὡς πρός τό ὥραριον, ὅσον καί ὡς πρός τήν διδασκομένην ὕλην. Εἰς τοῦτο δέ ὀφείλεται, κατά τό πλεῖστον, τόσον ἡ πνευματική ἀνωριμότης τῶν μαθητῶν διά ἐπιστημονικῆς σπουδᾶς, ὅσον καί ἡ ἐπιπολαιότης τῶν κατά τούς ἰδεολογικούς προσανατολισμούς καί τᾶς κοινωνικᾶς ἐκδηλώσεις. Ὡς αἷτια δέ διά τήν τοιαύτην κατάστασιν δύνανται νά ἐπισημανθοῦν καί τά ἀκόλουθα:

α) Τό ἀνεπαρκές ὥραριον, β) ἡ ἔλλειψις τῶν ἀπαραιτῶν βοηθημάτων τόσον διά τούς μαθητάς, ὅσον καί διά τούς διδάσκοντας, γ) ἡ ἔλλειψις τῆς ἀπαραιτήτου ἐπιστημονικῆς καί παιδαγωγικῆς προπαρασκευῆς τῶν διδασκόντων. Τό τελευταῖον δύνανται νά ἀρθῆ διά τῆς συστηματικῆς ἐπιμορφώσεως τῶν διδασκόντων καί διά τῆς ἀνυψώσεως τῶν σχετικῶν σπουδῶν εἰς τᾶς οἰκείας Πανεπιστημιακᾶς Σχολᾶς. Ὡς συμβολήν εἰς τήν ἀποτελεσματικῆν, κατά τό δυνατόν, ἀντιμετώπισιν τοῦ θέματος παραθέτομεν τήν ἀπαραίτητον εἰσαγωγῆν εἰς τό μάθημα.

Δύο εἶναι οἱ τρόποι τῆς μῆσεως εἰς τά προβλήματα τῆς φιλοσοφίας. Ὁ εἰς ἀκολουθεῖ τήν ἱστορικῆν ἐξέλιξιν τῆς Φιλοσοφίας διά τῆς *Ἱστορίας τῆς Φιλοσοφίας*. Ὁ ἕτερος ἐπιχειρεῖ τήν ἄμεσον εἰσαγωγῆν εἰς τά μεγάλα προβλήματα τῆς φιλοσοφίας διά τῆς θέσεως τῶν προβλημάτων, διά τῆς προβληματοποιήσεως καί τῆς ἀναπτύξεως ἐν συνεχείᾳ τῶν ἀπόψεων τῶν μεγάλων Φιλοσόφων καί τῶν Φιλοσοφικῶν Σχολῶν ἐπὶ ἐκάστου προβλήματος. Τοῦτο δέ ἐπιτυγχάνεται διά τοῦ κλάδου *«Εἰσαγωγή εἰς τήν Φιλοσοφίαν»*. Ὁ δεῦτερος τρόπος εἶναι, κατά τήν ἡμετέραν γνώμην, καί προτιμότερος, διότι ἀφ' ἑνός μὲν κεντρίζεται ἀμέσως τό διαφέρον τοῦ μαθητεύομένου, ἀφ' ἑτέρου δέ ἀποφεύγεται ὁ κίνδυνος τοῦ ξηροῦ ἱστορισμοῦ, ὅστις εἶναι συμφυῆς πρός τόν πρῶτον τρόπον.

Σκοπός τῆς Φιλοσοφικῆς Παιδείας εἶναι νά εἰσαγάγῃ τόν μαθητήν ἢ τόν σπουδαστήν, μεθοδικῶς καί κατά τρόπον εὐληπτον, εἰς τά προβλήματα τῆς Φιλοσο-

φίας, πρέπει νά ἔχη εἰς τήν διάθεσίν του προσιτήν εἰς αὐτόν ἀπάντησιν εἰς τὰ ἀκόλουθα ἐρωτήματα: Τί εἶναι Φιλοσοφία; Μέ τί ἀσχολεῖται αὕτη; Ποῖον τό ἀντικείμενό της; Εἶναι ἡ Φιλοσοφία μία τῶν γνωστῶν Ἐπιστημῶν;

Ἐάν νάί, εἰς ποίαν κατηγορίαν Ἐπιστημῶν ἀνήκει καί ποία ἡ μεθοδολογία της; Ἐάν ὄχι, ποῖα τὰ ἰδιαίτερα χαρακτηριστικά της, τὰ ὁποῖα καθιστοῦν αὐτήν διάφορον τῶν Ἐπιστημῶν, ποῖον τό ἰδιαίτερον ἀντικείμενό της καί ποία ἡ μέθοδος της, ποῖον τό ὄργανον διεργασίας τοῦ ἀντικειμένου της; Εἰς τὰ ἐρωτήματα αὐτά θά προσπαθήσωμεν νά δώσωμεν σύντομον, εὐληπτον καί, κατά τό δυνατόν, πλήρη ἀπάντησιν.

Εὐκολώτερον θά προσεγγίσωμεν τό θέμα μας τοῦτο μέ μίαν βραχεῖαν ἱστορικήν ἀναδρομή, μέ μίαν δηλ. ἀναδρομήν εἰς τās πρώτας ἀρχάς τῆς Φιλοσοφίας, εἰς τήν πηγὴν της.

Διά τόν εὐρωπαϊκόν χῶρον καί τόν εὐρωπαϊκόν πολιτισμόν, εἰς τόν ὁποῖον καί γεωπολιτιστικῶς καί πολιτιστικῶς ἀνήκομεν, ἡ πηγὴ τῆς Φιλοσοφίας, ὡς καί πάσης ἀνθρωπίνης σκέψεως καί παντός στοχασμοῦ, εὐρίσκεται εἰς τὰ πνευματικά δημιουργήματα τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων, εἰς τὰ δημιουργήματα τοῦ Ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ Πεύματος.

Οἱ πρόγονοί μας Ἀρχαῖοι Ἕλληνες εἶναι λαός προικισμένος μέ ἐξαιρετικὴν πνευματικότητα, μέ μοναδικὰ δημιουργικά πνευματικά προσόντα καί χαρίσματα. Διακρίνονται διὰ τήν δύναμιν τῆς δημιουργικῆς φαντασίας των, διὰ τῆς ὁποίας ἔθεσαν τήν σφραγίδα τῆς μεγίστης πρωτοτυπίας εἰς πάσας τās ἐκδηλώσεις καί ἀντικειμενικοποιήσεις τοῦ πνευματοῦ των, εἰς πάντα τὰ πνευματικά δημιουργήματα των. Διακρίνονται διὰ τήν ἔμφυτον τάσιν των πρὸς τήν καλαισθησίαν, πρὸς τό ὄραϊον, πρὸς τό καλόν, κατά τόν ἰδικόν των λεκτικόν ὄρον, μέ τήν ὁποίαν ἐδημιούργησαν τήν μοναδικήν μέχρι σήμερον δι' ὅλον τόν κόσμον τέχνην των, τήν κλασσικήν τέχνην των, καί μετέβαλον εἰς ἔργα τέχνης ἀκόμη καί τὰ ἀντικείμενα καί τās ἐκδηλώσεις τῆς καθημερινῆς ζωῆς. Διακρίνονται διὰ τήν ἔμφυτον τάσιν των πρὸς τήν γνώσιν, πρὸς τό νά γνωρίσουν τόν περιβάλλοντα αὐτοῦς κόσμον καί τοὺς ἰδίους τοὺς ἑαυτοῦς των, διὰ τήν τάσιν των πρὸς τό *εἰδέναι*, πρὸς τό *ἐπίστασθαι*, κατά τήν ἰδικήν των ἔκφρασιν, μέ τήν ὁποίαν ἔθεσαν τὰ θεμέλια πάσης ἐπιστημονικῆς γνώσεως, τὰ θεμέλια τῆς Ἐπιστήμης, ὡς καί διὰ τήν τάσιν των πρὸς τό *ἀπορεῖν*, πρὸς τό *θαυμάζειν*, πρὸς τό *προβληματίζεσθαι*, ὡς λέγομεν σήμερον, μέ τήν ὁποίαν ἐθεμελίωσαν τήν Φιλοσοφίαν καί ἀνέπτυξαν μία ἀνυπέρβλητον μέχρι σήμερον φιλοσοφικήν σκέψιν. Μέ τήν βαθεῖαν θρησκευτικότητά των ἐγέμισαν τās πόλεις των μέ ναοὺς καί ἀγάλματα Θεῶν καί μέ τήν τάσιν των πρὸς τήν ἠθικότητα ἀνύψωσαν τήν ἀξίαν τοῦ *ἀγαθοῦ* ὡς τήν ὑψίστην τῶν ἀνθρωπίνων ἀξιῶν. Διακρίνονται ὡσαύτως οἱ Ἀρχαῖοι Ἕλληνες διὰ τήν προσκόλλησιν των πρὸς τήν γενέθλιον γῆν καί τήν ἀφοσίωσιν των πρὸς τήν ἑλληνικήν πολιτικήν καί πολιτιστικὴν Κοινότητα, ὡς καί διὰ τήν ἀναγνώρισιν τῆς ἀξίας τοῦ ἀνθρώπου, τόν ὁποῖον κατέστησαν τό κέντρον καί τον σκοπόν ὄλων τῶν ἐκδηλώσεών τοῦ πνευματοῦ των, ὄλων τῶν πολιτιστικῶν δημιουργιῶν των (Πολιτεία, Δίκαιον, Τέχνη κ.λπ.). Ἐντεῦθεν καί ὁ πηγαῖος καί βαθύς πατριωτισμός των, ἡ φιλοπατρία των μέχρις αὐτοθυσίας, ἡ μεγάλη ἀγάπη των πρὸς τήν πατρίδα καί τήν *ἐλευθερίαν*, τήν

πολιτικήν ἑλευθερίαν τοῦ Ἔθνους των, τὴν ἔθνικὴν ἑλευθερίαν, καὶ τὴν προσωπικήν ἑλευθερίαν τοῦ Ἑλληνοῦ πολίτου καὶ ἀνθρώπου. Διὰ τοῦτο καὶ εἶχον ἀναγάγει εἰς σύμβολον — ὁδηγόν των τὸ «εἰς οἰωνός ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ Πάτρης». Τέλος διακρίνονται οἱ Ἀρχαῖοι Ἑλληνες διὰ τὴν αἰσιδόξον ἀντίληψιν περὶ τῆς ζωῆς, τὴν ὁποίαν καὶ θεωρητικῶς ἐκφράζουν εἰς πάντα τὰ πνευματικὰ δημιουργήματα των καὶ πρακτικῶς ζοῦν μέ φυσικότητα καὶ πληρότητα.

Τὰ πνευματικὰ αὐτὰ προσόντα των Ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ ἡ εἰσφορά των εἰς τὸν εὐρωπαϊκόν πολιτισμὸν ἀναγνωρίζονται καὶ διακηρύσσονται διεθνῶς ὑπὸ πάντων των μεγάλων ἐπιστημόνων καὶ φιλοσόφων, ἡ δὲ προβολὴ των ὑπὸ τῶν Νεοελλήνων ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν πραγματικότητα καὶ τὴν διεθνή ταύτην ἀναγνώρισιν καὶ δὲν ὀφείλεται εἰς ἀδικαιολόγητον ἔθνικόν ἐγωϊσμόν. Εἰς μάλιστα τῶν νεωτέρων σοφῶν (ὁ Henry Sammer) ἔχει γράψει χαρακτηριστικῶς ὅτι «ἐκτός των τυφλῶν δυνάμεων τῆς φύσεως οὐδὲν ἐν τῷ κόσμῳ ὑπάρχει, τὸ ὁποῖον δὲν ἀνάγεται εἰς τοὺς Ἀρχαίους Ἑλληνας».

Ἀπὸ τὴν φυσικὴν τᾶσιν των πρὸς τὸ ἀπορεῖν, πρὸς τὸ θαυμάζειν, πρὸς τὸ προβληματίζεσθαι, ὀρμώμενο οἱ Ἀρχαῖοι Ἑλληνες ἤρχισαν πρωῒμως νὰ προβληματίζονται ἐπὶ τῶν μεγάλων ἐρωτημάτων περὶ τῆς γενέσεως τοῦ κόσμου καὶ τῆς προελεύσεως τῆς ζωῆς. Κατὰ τὴν πρῶτον φάσιν τῆς πολιτιστικῆς ἀναπτύξεώς των (ἀρχαῖοι χρόνοι) ἠρμήνευον τὰ φαινόμενα τοῦ κόσμου καὶ τῆς ζωῆς διὰ τῶν μύθων, διὰ τῆς μυθολογίας, καὶ ἀπέδιδον τὴν γένεσιν τοῦ κόσμου εἰς τοὺς Θεούς. Οὕτως ὁ πρῶτος πυρὴν τῆς φιλοσοφικῆς σκέψεως τῶν Ἑλλήνων, ἢ καλύτερον ὁ πυρὴν τῆς προφιλοσοφικῆς σκέψεώς των, ἦτο μυθολογικός. Τὰ μυθολογικὰ αὐτὰ στοιχεῖα τῆς ἐρμηνείας τῶν φαινομένων τοῦ κόσμου καὶ τῆς ζωῆς εὐρίσκομεν ἤδη εἰς τὸν Ὅμηρον, τὸν Ἡσίοδον καὶ τοὺς κοσμολογικοὺς μύθους τῶν παραδόσεων. Κοσμολογικοὺς βεβαίως μύθους εὐρίσκομεν καὶ εἰς τοὺς Ἀνατολικοὺς Λαοὺς. Εἰς τοὺς μύθους ὅμως τούτους γίνεται λόγος περὶ τῆς γενέσεως τοῦ κόσμου, οὐχὶ περὶ τῆς γενέσεως τοῦ Θεοῦ, τῶν Θεῶν. Εἰς αὐτοὺς ὁ Θεὸς εἶναι ὄν, τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται ὑπεράνω τοῦ χρόνου καὶ τῶν κοσμικῶν στοιχείων. Εἰς τὴν πνευματικὴν ὁμοδομήν καὶ τὴν νοοτροπίαν τῶν Ἑλλήνων κυριαρχοῦν, ἐκτός τῆς μυθολογικῆς σκέψεως, καὶ αἱ κατηγορίαι τῆς λογικῆς σκέψεως, αἱ λογικαὶ κατηγορίαι, ὁ λόγος. Καὶ ἡ λογικὴ αὐτὴ σκέψις τοὺς ὠθεῖ νὰ μὴ περιορίζουν τὸ βλέμμα των εἰς τὴν διδομένην διὰ τῶν αἰσθησεῶν πραγματικότητα, εἰς τὴν ὁρατὴν, τὴν αἰσθητὴν πραγματικότητα, ἀλλὰ νὰ προσπαθοῦν νὰ ἀναχθοῦν εἰς τὴν πρώτην ἀρχὴν τῆς πραγματικότητος αὐτῆς, εἰς τὸ *πρεσβύτατον*. Οὕτω κατὰ τὸν Ὅμηρον ὁ κόσμος ἐδημιουργήθη ὑπὸ τῶν Θεῶν, ἀλλὰ καὶ οἱ Θεοὶ προῆλθον ἀπὸ τὸν Ὁκεανόν (δηλ. τὸ ὕδωρ), ὅστις εἶναι ἀπέραντος, ἄπειρος, ἀτερμάτιστος (*ἀπείρων πόντος*) καὶ ἀποτελεῖ τὴν πρώτην ἀρχὴν τοῦ κόσμου, τὸ *πρεσβύτατον*. Ὁ Ἡσίοδος ἀφηγεῖται εἰς τὴν Κοσμογονίαν του τὰ τῆς γενέσεως τῶν Θεῶν καὶ θεωρεῖ ὡς πρώτην ἀρχὴν τὸ *χάος*, τὸ ὁποῖον νοεῖ οὐχὶ ὡς σύγχυσιν, ἀλλὰ ὡς ἀπολύτως *κενήν* ἔκτασιν. Ἀπὸ τὸ *χάος* ἔλαβον ὑπόστασιν ὡς πρῶτα δημιουργήματα ἡ Γῆ, τὰ τάρταρα καὶ ὁ Ἔρως ὡς Θεὸς καὶ κινητήριος δύναμις. Τὸ *χάος* προαναγγέλλει τὴν ἔννοιαν τῆς ἐκτάσεως, τοῦ τόπου, τοῦ χώρου, ἡ Γῆ τὴν ἔννοιαν τῆς ὕλης καὶ ὁ Ἔρως τὴν ἔννοιαν τῆς πρώτης δυνάμεως, ἡ ὁποία θέτει τὰ πάντα εἰς κίνησιν. Τοιοῦτοτρόπως εἰς τὴν τοιαύτην δυναμικὴν ἀντίληψιν τοῦ Θεοῦ Ἔρωτος ἔχομεν τὴν πρώτην παρουσίαν

της *κοσμογονικής Θεότητας*, ή όποια κατέχει τήν κεντρικήν θέσιν εις ντήν έλλη- νικήν φιλοσοφίαν καί τήν μυθολογίαν.

Κατά τούς προκλαστικούς χρόνους ήκμασεν εις τήν έλληνικήν 'Ιωνίαν μία πλειάς σοφών άνδρών. Ουτοι έχοντες άνεπτυγμένην εις ανώτερον βαθμόν τήν γνω- στήν μας έλληνικήν τάσιν πρός τό *ειδέναι*, ώς καί τήν τάσιν πρός τό *θαυμάζειν*, καί προικισμένοι μέ ιδιαιτέρας πνευματικές ίκανότητας, έπροχώρησαν πέραν τής προηγηθείσης μυθολογικής σκέψεως. 'Επεδόθησαν μέ σύστημα καί ζήλον εις τήν έρευναν καί τήν μελέτην τής δεδομένης διά τών αισθήσεων πραγματικότητας καί έθεσαν τάς βάσεις τών 'Επιστημών. Καί, ένα αντιθέσει πρός τούς χρησιμοθηρι- κούς σοφούς τών 'Ανατολικών Λαών καί τής Αιγύπτου, οί όποιοι είχαν ώφελιμι- στικήν αντίληψιν περί τών γνώσεων, ούτοι άνύψωσαν τήν αντίληψιν τής 'Επιστή- μης ώς καθαράς θεωρίας, ή όποια καλλιεργείται χάριν τής γνώσεως, χάριν τής πνευματικής τάσεως του άνθρώπου πρός τό *ειδέναι*, ανεξαρτήτως τής εξυπηρετή- σεως πρακτικών σκοπών, ανεξαρτήτως τής πρακτικής ώφελιμότητας. Τοιουτοτρό- πως κατώρθωσαν διά πρώτην φοράν νά άνελευθερώσουν τό πνεύμα του άνθρώπου από τά δεσμά τών απαιτήσεων τής καθημερινής ζωής, νά επιβάλουν την επιδιώξιν τής γνώσεως από άγάπην πρός τήν γνώσιν χωρίς ώφελιμιστικές επιδιώξεις καί νά γίνουν οί θεμελιωταί τής καθαράς 'Επιστήμης.

Δέν περιωρίσθησαν όμως οί σοφοί ούτοι εις τήν μελέτην τής δεδομένης αισθη- τής πραγματικότητας, αλλά προχώρησαν έτι περαιτέρω. 'Αντικρύζουν τόν κόσμον *εις τό σύνολόν του*, άναζητούν τήν βαθυτέραν ουσίαν καί τήν πρώτην άρχήν τών *όντων*, προβληματίζονται περί τής άρχής του *σύμπαντος*. Ούτω άνεκολλήθησαν ούτοι από τήν προηγηθείσαν μυθολογικήν, προφιλοσοφικήν σκέψιν καί έγένοντο εισηγηταί τής φιλοσοφικής σκέψεως καί θεμελιωταί τής Φιλοσοφίας.

'Η πρώτη όμάς τών σοφών τούτων έζησεν εις τήν Μίλητον καί άνεπελείτο από τον Θαλήν, τόν 'Αναξίμανδρον καί τόν 'Αναξίμένην. Καί οί τρεις ούτοι Μιλήσιοι σοφοί προβληματίζονται επί του έρωτήματος τής πρώτης άρχής τών *όντων*, επί του έρωτήματος, τί είναι εκείνο, τό όποιον άνποτελεί τήν βαθυτέραν ουσίαν τών κοσμικών *όντων*. 'Ο Θαλής θεωρεί ώς πρώτην άρχήν τό *ύδωρ*, ό 'Αναξίμανδρος τό *άπειρον* καί ό 'Αναξίμένης τόν *άέρα*. Κοινόν σημείον τής σκέψεώς των είναι ότι αναγνωρίζουν μία θεμελιώδη ουσίαν, ή όποια περικλείει έν έαυτη, (ένέχει) τήν ίκανότητα νά γίνη φορέυς τής ύπάρξεως καί τής εξελίξεως τών κοσμικών *όντων*.

Τήν δευτέραν όμάδα άνποτελούν οί Πυθαγόριοι — ό Πυθαγόρας καί οί μαθηταί του — οί όποιοι ώς πρώτην άρχήν θεωρούν τούς *άριθμούς*, οίτινες, έν αντιθέσει πρός τά φθαρτά κοσμικά *όντα*, δέν ύπόκεινται εις γένεσιν καί φθοράν.

Παράλληλως πρός τήν 'Ιωνίαν, κατά τους προκλαστικούς χρόνους καί τήν προσωκρατικήν περίοδον τής έλληνικής σκέψεως έχομεν σοφούς στοχαστάς εις τήν 'Ελληνικήν Δύσιν. Οί 'Ελεάται — από τήν 'Ελέαν, πόλιν έλληνικήν έν Κάτω 'Ιταλία — Ξενοφάνης, Παρμενίδης καί Ζήνων έχουν ώς κοινόν χαρακτηριστικόν τής σκέψεώς των τήν προσπάθειαν νά ύψωθούν από τον δεδομένον κόσμο τών αισθήσεων, από τήν δεδομένην όρατήν (αίσθητήν) πραγματικότητα, εις τόν καθα- ρόν κόσμο τής νοήσεως, όπως ούτος άνοκαλύπτεται από τήν σκέψιν, από τόν νοϋν του άνθρώπου. Ούτως εισάγεται τό πρῶτον εις τήν φιλοσοφικήν έλληνικήν σκέψιν ό *νοητός κόσμος*, όστις κείται πέραν του *αίσθητου κόσμου* καί άνποτελεί

τήν ἀληθῆ πραγματικότητα, ἐνῶ ὁ αἰσθητός κόσμος εἶναι ἀπλοῦν φαινόμενον, εἶναι ὑποκειμενική παράστασις, ὡς λέγομεν σήμερον, εἶναι *δόξα*, κατὰ τήν ἀρχαίαν ἐλληνικήν ἔκφρασιν.

Ὁ Ἐφέσιος Ἡράκλειτος, προσπαθῶν νά δώσῃ ἱκανοποιητικήν ἐξήγησιν τῆς πραγματικότητος, ἐδίδαξεν ὅτι δέν ὑπάρχει στατική οὐσία ἐν τῷ κόσμῳ, ἀλλά κυριαρχεῖ ἐν αὐτῷ εἰς ἀκατάλυτος ρυθμός γενέσεως καί φθορᾶς· ὅτι ἡ πραγματικότης εἶναι μία διαρκῆς συνθεσις τοῦ ὄντος καί τοῦ μή ὄντος, μία αἰωνία γένεσις καί ἀδιάκοπος ῥοή τῶν ὄντων, τά ὁποῖα μεταπίπτουν ἀπό τῆς καταστάσεως τοῦ ὄντος εἰς τήν κατάστασιν τοῦ μή ὄντος καί τάνάπαλιν· *τά πάντα ῥεῖ*.

Ὁ Ἀκραγαντινός Ἐμπεδοκλῆς, ἐπιχειρῶν νά συνδυάσῃ τάς δοξασίας τῶν στοχαστῶν τῆς Ἰωνίας καί τῆς Ἑλέας, δέχεται ὅτι ὑπάρχουν τέσσαρα ἀμετάβλητα συστατικά στοιχεῖα ἐν τῷ κόσμῳ, ἤτοι *τό πῦρ*, *τό ὕδωρ*, *ο ἀήρ*, ἢ *γῆ*, ἐκ τῆς μείξεως δέ αὐτῶν προέρχεται ἡ γένεσις καί ἡ φθορά τῶν συγκεκριμένων ὄντων τῆς ὄρατῆς (αἰσθητῆς) πραγματικότητος. Οὕτω δέν ὑπάρχει, κατὰ τόν Ἐμπεδοκλήν, γένεσις καί φθορά, ἀλλά μόνον μείξεις τῶν στοιχείων.

Οἱ ἀτομικοί Λεύκιππος καί Δημόκριτος ἐρμηνεύουν τήν γένεσιν τῆς ὄρατῆς πραγματικότητος διά τῆς θεωρίας τῶν ἀτόμων. Διαιροῦντες, λέγουν, τά μεγέθη καί τά σώματα τῆς ὄρατῆς πραγματικότητος, θά φθάσωμεν εἰς κάτι, τό ὁποῖον δέν εἶναι δεκτικόν περαιτέρω διακρίσεως. Τό κάτι αὐτό εἶναι τό *ἄτομον*. Τό *ἄτομον* δέν ἔχει μέσα του κανέν κενόν καί διά τοῦτο δέν δύναται οὔτε νά διαιρεθῆ οὔτε νά ἀλλοιωθῆ. Παρουσιάζει συμπαγῆ πυκνότητα καί ἔλλειψιν πάσης ποιότητος· διά τοῦτο εἶναι ἀπαθές καί ἀνώλεθρον. Εἰς τό σύμπαν ὑπάρχει πλῆθος τοιούτων ἀτόμων, ἐκ τοῦ ἀθροίσματος δέ τοιούτων ἀτόμων ἀποτελοῦνται τά συγκεκριμένα ὄντα τῆς ὄρατῆς πραγματικότητος. Αἱ ποιοτικά δέ διαφοραί τῶν ὄντων τούτων ὀφείλονται εἰς διαφοράς τοῦ σχήματος, τῆς τοποθετήσεως καί τῶν συνδυασμῶν τῶν ἀτόμων, τά ὁποῖα ἀποτελοῦν ἕκαστον ὄν.

Ὁ Κλαζομένιος Ἀναξαγόρας ἀψησολήθη μέ δύο βασικά προβλήματα. Πρῶτον τί εἶναι ἡ ὕλη καί δεύτερον ποία εἶναι ἡ ἀρχή τῆς κινήσεως. Ὡς πρός τό πρῶτον φρονεῖ ὅτι ἡ ὕλη ἀποτελεῖται ἀπό σωματίδια, τά ὁποῖα εἶναι ἄπειρα ὡς πρός τό πλῆθος, αἰωνίως σωματιδίῳν διά συνθέσεως ἀποτελεῖται ἡ ὕλη. Ἀρχική δέ κινητήριος δύναμις διά τήν σύνθεσιν τῶν ὄντων ἀπό τά σωματίδια εἶναι ὁ νοῦς. Ὁ νοῦς δίδει τήν πρώτην ᾄθησιν εἰς τό ἄπειρον μείγμα τῶν ἀπείρων σωματιδίῳν, ἐκ τῆς ὁποίας ἀρχίζει νά δημιουργηταί ὁ κόσμος. Ὁ νοῦς δέν εἶναι μηχανική αἰτιότης, ἀλλά *ἰδία ὄντότης*, προικισμένη μέ κατανόησιν τῶν ὄντων καί συνειδήσιν τῶν ἐπιδιωκομένων, διά τῆς κινήσεως σκοπῶν. Εἶναι δέ οἱ σκοποὶ οὗτοι ἡ ἐπιβολή εἰς τό *σύμπαν* προκαθορισμένης τάξεως, *διακοσμῆσεως* κατὰ τόν ἰδικόν του ἰδικόν του ὄρον. Οὕτω ὁ Ἀναξαγόρας γίνεται εἰσηγητής τῆς *τελολογικῆς* αὐτῆν ἐρμηνείαν κατέληξεν ὁ Ἀναξαγόρας παρατηρῶν τήν κρατοῦσαν εἰς τόν οὐράνιον κόσμον κανονικήν κίνησιν καί τάξιν. Ὁ Ἀναξαγόρας ἦτο συστηματικός μελετητής τῶν οὐρανίων φαινομένων. Ὁ κατὰ τόν Ἀναξαγόραν δέ νοῦς εἶναι ὄν ἀνάλογον μέ τήν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου, καθαρὸν πάσης μείξεως μέ ὕλικάς οὐσίας. Οὕτω ὁ νοῦς εἶναι ἡ ψυχὴ τοῦ κόσμου, θά ἐλέγομεν. Εἰς τάς περί τοῦ νοῦ ἀντιλήψεις αὐτάς τοῦ Ἀναξαγόρου ἔχομεν ἐν σπέρματι τάς περί πνευματοκρατίας νεωτέρας θεωρίας.

Οί προμνημονευθέντες προσωκρατικοί στοχασταί Ἴωνες καί λοιποί Ἕλληνες, ὠνομάσθησαν ὑπό τῶν μεταγενεστέρων Ἑλλήνων φιλόσοφοι, ἤτοι φίλοι, ἔρασταί τῆς σοφίας. Καί ἡσκέψις των ἐθεωρήθη φιλοσοφική, δηλ. ἐπιστημονική σκέψις, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν προηγηθεῖσαν τούτων, τὴν μυθολογικὴν, τὴν προφιλοσοφικὴν ἑλληνικὴν σκέψιν. Καί τοῦτο ἀπὸ ἀνθρωπίνην σεμνότητα καί μετριοφροσύνη, διότι, καθὼς ἐπίστευον, ἡ σοφία, δηλ. ἡ πλήρης καί τελεία γνῶσις ἦτο προϊόν καί προνόμιον των Θεῶν. Ἔτσι ὁ Σωκράτης φέρεται εἰπὼν μετριοφρόνως εἰς τὸν Πλατωνικόν Φαῖδρον (2784) «Τό μὲν σοφόν, ὦ Φαῖδρε, καλεῖν ἔμοιγε μέγα εἶναι δοκεῖ καί Θεῶν μόνον πρέπειν: τό δέ ἡ φιλόσοφον ἢ τοιοῦτον μᾶλλον τε ἢ αὐτῶ ἀρμόττοι καί ἔμμελεστέρας ἔχει», ὑπό τὴν ἔννοιαν ὅτι εἶναι θηρευτής, κυνηγός τῆς ἀληθείας (σοφίας). Καί ἐπειδὴ οἱ στοχασταί οὗτοι ἐπροβληματίζοντο κατὰ κύριον λόγον μέ τό *κοσμολογικόν πρόβλημα* ἢ ἄλλως μέ τά προβλήματα τῆς *φιλοσοφίας τῆς φύσεως* κατὰ τὴν μεταγενεστέραν διαίρεσιν, ὠνομάσθησαν καί *φυσικοί φιλόσοφοι*, ἡ δέ προσωκρατικὴ περίοδος τῆς φιλοσοφίας ἐχαρακτηρίσθη ὡς *κοσμολογική*.

Κατὰ τὴν παράδοσιν πρῶτος ὠνόμασεν ἑαυτὸν φιλόσοφον ὁ Πυθαγόρας. Ὁ ὄρος φιλόσοφος τό πρῶτον ἀπαντᾷ εἰς ἀπόσπασμα τοῦ Ἡρακλείτου: «χρῆ εὖ μάλα πολλῶν ἴστορας φιλοσόφους ἄνδρας εἶναι». Δηλ. οἱ φιλόσοφοι ἄνδρες πρέπει νά εἶναι ἐρευνηταί καί βαθεῖς γνῶσται πολλῶν πραγμάτων. Ὑπό τὴν ἔννοιαν ταύτην ὁ ὄρος ἀπαντᾷ καί εἰς συγγραφεῖς τῶν κλασσικῶν χορῶνων (Γοργίας (= φιλοσόφων λόγων ἄμιλλα), Ἴπποκράτης, Ἡρόδοτος, Θουκυδίδης, Πλάτων, Ἀριστοτέλης), ὡς καί τῶν μετακλασσικῶν (Στωϊκοί, Ἐπίκουρος, Πλωτῖνος). Τοιοιουτρόπως διὰ τῶν προσωκρατικῶν σοφῶν ἔχομεν τὴν πρώτην ἔννοιαν τῆς Φιλοσοφίας καί τό πρῶτον ἀντικείμενον αὐτῆς. Κατὰ τοὺς ἐπομένους χρόνους ἡ χρῆσις τοῦ ὄρου καθιερώθη καί ἐγενικεύθη, τό δέ ἀντικείμενον διηρῦνθη.

Κατὰ τὴν προσωκρατικὴν περίοδον, ἐν συνεχείᾳ δέ καί κατὰ τὴν Σωκρατικὴν, παραλλήλως πρὸς τοὺς ἀποκληθέντας φυσικούς φιλοσόφους, ἐφιλοσόφησαν καί οἱ Σοφισταί. Οὗτοι ὅμως δίδουν εἰς τὰς μελέτας των *ἀνθρωπολογικὴν* κατεύθυνσιν. Παρακάμπουν δηλ. τό *κοσμολογικόν πρόβλημα*, μέ τό ὅποιον ἡσχολοῦντο, κατὰ κύριον λόγον, οἱ προσωκρατικοί φιλόσοφοι, καί στρέφουν τὰ διαφέροντά των πρὸς τὸν ἄνθρωπον ὡς ἄτομον καί ὡς μέλος τῆς Κοινωνίας καί τῆς Πολιτείας καί μελετοῦν τὰ ἠθικοκοινωνικά προβλήματα. Οἱ Σοφισταί ἐγένοντο εἰσηγηταί τοῦ *σχετικισμοῦ* καί τοῦ *σκεπτικισμοῦ* εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν καί φιλοσοφικὴν σκέψιν.

Κατὰ τοὺς κλασσικούς χρόνους μετεφέρθη ἡ ἔδρα τῆς Φιλοσοφίας εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου ἡ Ἀττικὴ Φιλοσοφία ἔλαβε καταπληκτικὴν ἀνάπτυξιν μέ τοὺς τρεῖς μεγάλους φιλοσόφους, τὸν Σωκράτην, τὸν Πλάτωνα, τὸν Ἀριστοτέλη, καί τοὺς μαθητάς καί διαδόχους αὐτῶν.

Ὁ Σωκράτης, ἀντικρούων τὸν *σχετικισμόν* καί τὸν *σκεπτικισμόν* τῶν Σοφιστῶν, πρῶτον ἔστρεψε συστηματικῶς τὴν Φιλοσοφίαν πρὸς τὰ ἠθικά προβλήματα τοῦ ἀνθρώπου καί τὴν κατέστησεν *ἀνθρωπολογικὴν*. Κατεβίβασεν οὗτος τὴν Φιλοσοφίαν ἀπὸ τὸν οὐρανόν εἰς τὴν γῆν, ὅπως ἐλέχθη συμβολικῶς.

Ἡ Ἀττικὴ Φιλοσοφία εἰς τὴν ἀκμὴν της καί διὰ τῶν κυριωτέρων φορέων της προβληματίζεται καί ἀσχολεῖται μέ πάντα τὰ φιλοσοφικά προβλήματα, *κοσμολο-*

γικά και *άνθρωπολογικά*, *όντολογικά* και *ήθικά*. Ὁ δὲ Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἀποτελοῦν τὴν ἀκένωτον καὶ ἀνεξάντλητον φιλοσοφικὴν πηγὴν, πρὸς τὴν ὁποῖαν προσφεύγουν καὶ ἀντλοῦν πάντες οἱ μετὰ τούτους φιλόσοφοι καὶ φιλοσοφοῦντες μέχρι τῶν ἡμερῶν μας.

Ἡ Ἑλληνικὴ Φιλοσοφία καὶ ὡς ὄρος καὶ ὡς προβληματισμὸς καὶ περιεχόμενον μετεδόθη εἰς τοὺς Ῥωμαίους καὶ τοὺς Ἀραβας, δι' αὐτῶν δὲ καὶ διὰ τῶν Ἑλλήνων τοῦ Βυζαντίου διεδόθη εἰς τοὺς Λαοὺς τῆς Εὐρώπης, ὅπου ἔλαβε τεραστίαν ἀνάπτυξιν κατὰ τοὺς νεωτέρους καὶ νεωτάτους χρόνους, κατὰ τοὺς ὁποίους ἀνεδείχθησαν μεγάλοι Φιλόσοφοι καὶ φιλοσοφικά συστήματα. Πάντες, ὅμως οἱ φιλόσοφοι οὗτοι καὶ πάντα τὰ φιλοσοφικά συστήματα ταῦτα ἀντλοῦν καὶ θὰ ἀντλοῦν ἀπὸ τὴν ἀστείρευτον πηγὴν τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας.

Ἐκ τῆς ἐπισκοπήσεως τῆς ἐξελιξέως τῆς Φιλοσοφίας κατὰ τὴν μακρὰν ἱστορικὴν διαδρομὴν τῆς προκύπτει ὅτι αὕτη ἀσχολεῖται μὲ τὰ ἐξῆς βασικά διὰ τὸν στοχαζόμενον ἄνθρωπον προβλήματα¹:

I. Ποία ἢ βαθυτέρα οὐσία τῆς κατ' αἴσθησιν πραγματικότητος τοῦ κόσμου, ποία ἢ βαθυτέρα οὐσία τοῦ ὄντος καθόλου; ἢ, κατὰ τὴν διατύπωσιν τοῦ Πλάτωνος, τί εἶναι τὸ ὄντως ὄν; ἢ κατ' Ἀριστοτέλην, τί εἶναι αἱ πρῶται ἀρχαὶ καὶ αἰτίαι, περὶ τῶν ὁποίων «δεῖ τὴν Φιλοσοφίαν θεωρητικὴν εἶναι»; ἢ ἄλλως, τί εἶναι «τὸ ὄντως ὄν», περὶ τοῦ ὁποίου ἢ τοῦ φιλοσόφου ἐπιστήμη καθόλου καὶ οὐ κατὰ μέρος; ἢ κατὰ Κάντιον τί εἶναι «τὸ πρᾶγμα καθ' ἑαυτό; (das ding an sich). Εἶναι ὕλη ἢ πνεῦμα; ἢ ἀμφότερα; καὶ τότε ποῖαι αἱ μεταξὺ τούτων σχέσεις; Τὸ πρόβλημα τοῦ ὄντος, ἢ κατ' ἄλλην διατύπωσιν τὸ πρόβλημα τοῦ εἶναι ἀποτελεῖ τὸ βασικὸν ἀντικείμενον τῆς Φιλοσοφίας καὶ προβληματίζεται ἐπ' αὐτῶν ὁ κύριος κλάδος τῆς, ὁ κορμὸς τῆς, θὰ ἐλέγμεν. Ὁ Ἀριστοτέλης ὠνόμασε τὴν φιλοσοφίαν ταύτην *Πρώτην Φιλοσοφίαν* ὡς ἀσχολουμένην μὲ τὰς πρῶτας ἀρχάς καὶ αἰτίας τῶν ὄντων. Οἱ μεταγενέστεροι ὠνόμασαν αὐτὴν *Μεταφυσικὴν* ἀπὸ τὸ σχετικὸν ἔργον τοῦ Ἀριστοτέλους *Μετὰ τὰ φυσικά*. Νεώτεροι Φιλόσοφοι καὶ φιλοσοφοῦντες ὠνόμασαν τὴν φιλοσοφίαν ταύτην *Ὀντολογία*, διότι βασικὸν πρόβλημά τῆς εἶναι ἡ φύσις τοῦ ὄντος, τὸ ὄν. Ὅπως δὴποτε οἱ ὄροι *Πρώτη Φιλοσοφία*, *Μεταφυσικὴ* καὶ *Ὀντολογία* εἶναι ταυτόσημοι. Ἐφεξῆς διὰ τὸν κύριον τοῦτον κλάδον τῆς Φιλοσοφίας θὰ χρησιμοποιοῦμεν τὸν ὄρον *Ὀντολογία*.

II. Ποία ἢ σύστασις τῆς ἀνοργάνου φύσεως, ποία ἢ φύσις τῆς ὕλης; Ποία ἢ σύστασις καὶ ποία ἢ λειτουργία τοῦ κόσμου, τοῦ Σύμπαντος; τί εἶναι ἡ ζωὴ; ποία ἢ ἀρχὴ τῆς ζωῆς καὶ ποία ἢ ἐξέλιξις τῶν ζώων ὀργανισμῶν; Τὰ προβλήματα ταῦτα ἐρευνᾷ ἡ *Φυσικὴ Φιλοσοφία*, ἢ *Φιλοσοφία τῆς φύσεως* μὲ τοὺς κλάδους τῆς, τὴν *Κοσμολογίαν*, ἣτις ἀσχολεῖται μὲ τὰ προβλήματα τῆς ἀνοργάνου φύσεως (φύσις τῆς ὕλης, σύστασις καὶ λειτουργία τοῦ κόσμου) καὶ τὴν *Βιολογίαν*, ἣτις ἀσχολεῖται μὲ τὸ φαινόμενον τῆς ζωῆς καὶ τὰ ἔμβια ὄντα (φύσις καὶ ἀρχὴ τῆς ζωῆς, ἐξέλιξις τῶν ἐμβίων ὄντων).

III. α' Ποία ἢ φύσις τῆς ψυχῆς; εἶναι ὕλικὴ ἢ πνευματικὴ; ποία ἢ σχέσις τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ σῶμα; ποία ἢ ἀρχὴ τῆς ψυχῆς; τί γίνεται ἡ ψυχὴ μετὰ τὸν βιολογικὸν θάνατον; ὑπάρχει ἀθανασία τῆς ψυχῆς, ψυχὴ καὶ ἐλευθερία τῆς βουλήσεως; Εἰς τὰ ἐρωτήματα ταῦτα, τὰ ὁποῖα ἀφοροῦν εἰς τὸν ἴδιον τὸν ἄνθρωπον καὶ δι' αὐτὸν εἶναι ἰδιαιτέρως ἀγωνιώδη δι' αὐτόν, προσπαθεῖ νὰ δώσῃ ἀπάντησιν ὁ περὶ

ψυχῆς κλάδος τῆς Ἀνθρωπολογικῆς Φιλοσοφίας, ἢ κατ' ἄλλην ἔκφρασιν, τῆς Φιλοσοφικῆς Ἀνθρωπολογίας ἢ τῆς Φιλοσοφίας τοῦ πνεύματος.

β' Τί εἶναι ἡ ἠθική συνείδησις τοῦ ἀνθρώπου καί πῶς ἐνεργεῖ αὐτή; ποῖον τό κριτήριον τῆς ἠθικότητος; ποῖον τό ἀντικείμενον τῆς ἠθικῆς ἐνεργείας; τί εἶναι τό ἠθικόν ἰδεῶδες; Τά προβλήματα ταῦτα ἔχει ὡς ἀντικείμενον ἐρεύνης ἡ Ἠθική Φιλοσοφία, κλάδος τῆς φιλοσοφίας τοῦ πνεύματος. Καί εἶναι ὁ κλάδος οὗτος ὁ σημαντικώτερος τῆς Ἀνθρωπολογικῆς Φιλοσοφίας, διότι ἀναφέρεται εἰς τόν ἀτομικόν καί κοινωνικόν βίον τοῦ ἀνθρώπου καί ἔχει ἀμέσως ἐπιπτώσεις εἰς τήν ζωὴν του.

γ' Τί εἶναι ἡ καλαισθητικὴ συνείδησις; ποία ἡ γένεσις καί ἡ φύσις τοῦ καλοῦ τοῦ ὠραίου; τί εἶναι ἡ καλαισθητικὴ ὁπλοαυσις καί τί ἡ καλλιτεχνικὴ δημιουργία; Εἰς τὰ ἐρωτήματα ταῦτα προσπαθεῖ νά δώσῃ ἀπαντήσεις ἡ Αἰσθητικὴ ὡς κλάδος τῆς Φιλοσοφίας τοῦ πνεύματος.

δ' Τί εἶναι ἡ ἱστορικὴ ἐξέλιξις, τό ἱστορικόν γίνεσθαι; ποία ἡ πορεία ἐν τῇ ἐξελίξει τοῦ ἱστορικοῦ βίου; ποία ἡ πορεία τοῦ πολιτισμοῦ; εἶναι εὐθεῖα προοδευτικὴ ἢ ὀπισθοδρομικὴ καί κυκλική; Αἰτιότης, σκοπιμότης καί κανονικότης εἰς τήν ἐμφάνισιν καί τήν πορείαν τῶν ἱστορικῶν γεγονότων. Μὲ τὰ θέματα ταῦτα ἀσχολεῖται ἡ Φιλοσοφία τῆς Ἱστορίας ὡς κλάδος τῆς Φιλοσοφίας τοῦ Πνεύματος.

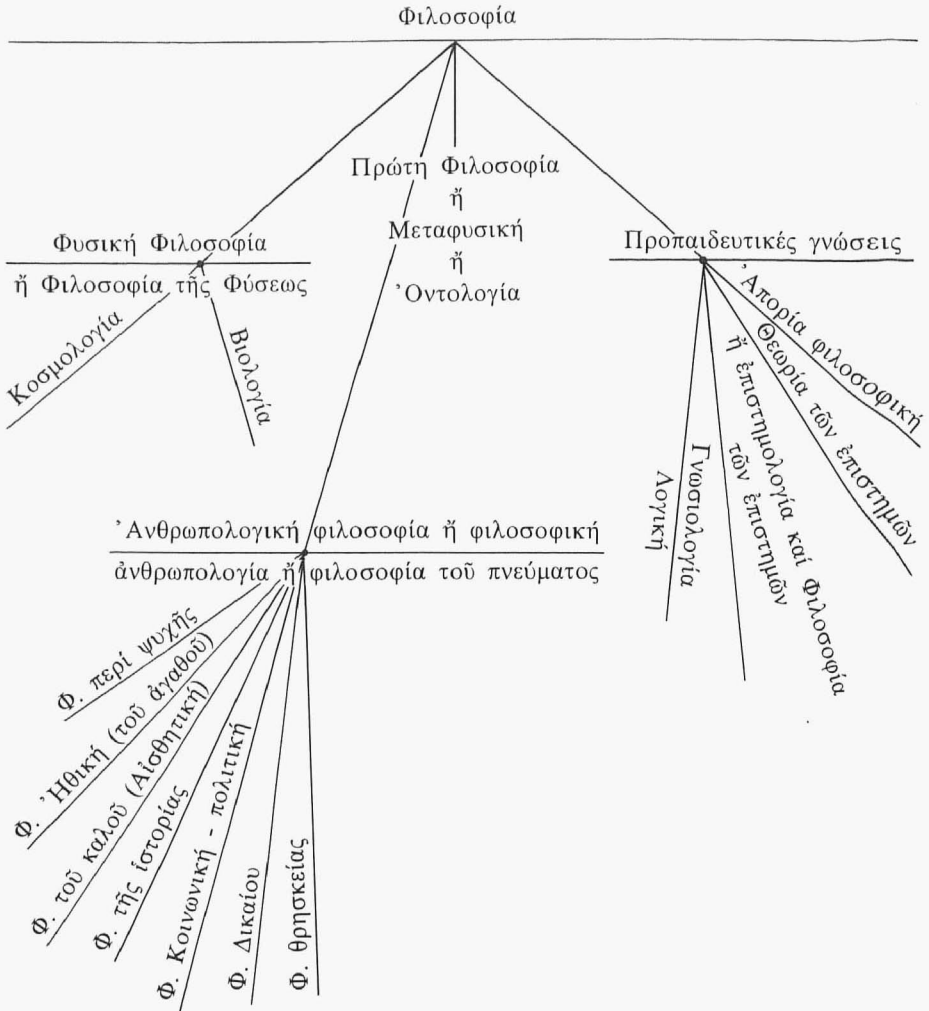
ε' Ποία ἡ φύσις καί ἡ λειτουργία τῶν κοινωνικῶν φαινομένων; Ποία ἡ ἀρχὴ καί ἡ ἐξέλιξις τοῦ κοινωνικοῦ βίου; Ποία ἡ ἀρχὴ τῆς Πολιτείας; Ποῖαι αἱ κυριώτεραι μορφαί τῆς πολιτειακῆς ὀργανώσεως, ποία ἡ ἀρχὴ τῶν καί ποιοὶ οἱ σκοποὶ τῶν; Τά θέματα ταῦτα ἔχει ὡς ἀντικείμενον μελέτης ἡ Φιλοσοφία τῆς Κοινωνίας καί τῆς Πολιτείας.

στ' Τί εἶναι τό δίκαιον καί ποῖαι αἱ πηγαί του; Τό θέμα τοῦτο ἀπασχολεῖ τήν Φιλοσοφίαν τοῦ Δικαίου, ἥτις μετὰ τῆς Φιλοσοφίας τῆς Κοινωνίας καί τῆς Πολιτείας ἀποτελοῦν κλάδους τῆς Ἀνθρωπολογικῆς Φιλοσοφίας.

ζ' Ἡ θρησκευτικὴ συνείδησις, αἱ θρησκείαι, ὁ Θεός. Μὲ τὰ θέματα ταῦτα προβληματίζεται ἡ Φιλοσοφία τῆς Θρησκείας, ἐντασσομένη εἰς τήν Ἀνθρωπολογικὴν Φιλοσοφίαν ὡς κλάδος αὐτῆς.

Τά λεχθέντα εἰς τὰς προηγουμένας παραγράφους περὶ τῶν κλάδων τῆς Φιλοσοφίας καί τῶν ἀπαραιτήτων προπαιδευτικῶν διὰ τήν εἰσαγωγὴν εἰς τήν Φιλοσοφίαν κλάδων δυνάμεθα νά συνοψίσωμεν εἰς τήν ἀκόλουθον γραφικὴν παράστασιν. Πρέπει ὅμως νά σημειωθῇ ὅτι διὰ τήν διαίρεσιν τῆς Φιλοσοφίας εἰς κλάδους, ὅπως καί διὰ τόν ὀρισμὸν τῆς Φιλοσοφίας, δέν ὑπάρχει ὁμοφωνία τῶν φιλοσόφων καί τῶν ἱστορικῶν τῆς Φιλοσοφίας. Διὰ τοῦτο καί ἔχουν προταθῆ πλείονες διαιρέσεις. Ἡ ἡμετέρα διαίρεσις, ἀποτελοῦσα παραλλαγὴν τῆς διαιρέσεων τοῦ Θεοφίλου Βορέα, δέν ὀφείλεται εἰς λόγους θεωρητικῶν προτιμήσεων, ἀλλὰ ὑπηρετεῖ μεθοδολογικούς στόχους· ἀποβλέπει δηλ. εἰς τήν διευκόλυνσιν τοῦ ἀναγνώστου νά κατανοήσῃ τό ἀντικείμενον τῆς Φιλοσοφίας.²

Ὅπως ἐλέχθη καί εἰς προηγουμένην παράγραφον, εἰς τοὺς Ἀρχαίους Ἑλληνας ἀνάγονται αἱ καταβολαί, αἱ ρίζαι πάσης ἀνθρωπίνης γνώσεως, πάσης ἐπιστήμης. Ἡ λέξις ἐπιστήμη παράγεται ἀπὸ τό ἀρχαιολληνικόν ρῆμα ἐπίσταμαι, ποὺ σημαίνει γνωρίζω καλῶς, ἀσφαλῶς. Οὕτω ἐπιστήμη σημαίνει γνώσις, πᾶσα γνώσις, οὐχὶ ὅμως ἡ ἐμπειρικὴ, ἡ ἀπλῆ, ἡ ἀναιτιολόγητος καί ἀνεπαλήθευτος γνώσις,

ἀλλά ἡ ἀπικριβωμένη γνώσις, ἡ στηριζομένη εἰς συστηματικὴν παρατήρησιν καὶ πειραματικὴν ἢ συστηματικὴν ἐπαλήθευσιν. Ἡ Ἐπιστήμη ἔχει τὰ ἑξῆς δύο βασικά γνωρίσματα. Πρῶτον ἐκάστη Ἐπιστήμη ἀσχολεῖται μὲ τὴν ἔρευναν καὶ τὴν μελέτην ἑνὸς μέρους, ἑνὸς συγκεκριμένου τομέως τῆς ὄρατης, τῆς κατ' αἴσθησιν πραγματικότητος. Καὶ δευτερον ἐκάστη Ἐπιστήμη χρησιμοποιεῖ ὡς μέθοδον ἐρέυνης καὶ μελέτης τοῦ συγκεκριμένου ἀντικειμένου τῆς τὴν συστηματικὴν παρατήρησιν καὶ τὸ πείραμα, ὅπου τὸ ἀντικείμενον τῆς μελέτης προσφέρεται διὰ πειραματικὴν ἔρευναν, ἢ τὴν στατιστικὴν ἐπαλήθευσιν, ὅπου δὲν εἶναι δυνατόν τὸ πείραμα. Οὕτω αἱ Φυσικαὶ Ἐπιστῆμαι ἀσχολοῦνται μὲ τὴν μελέτην τῶν φαινομένων τῆς πραγματικότητος τῆς φύσεως, ὀργανικῆς καὶ ἀνοργάνου. Ἡ Ψυχολογία μελετᾷ τὰ ψυχικὰ φαινόμενα, ἡ Νομικὴ τὸ δίκαιον, κ.ο.κ.

Ἐφετηρία τῆς Ἐπιστήμης εἶναι ἡ φυσική τάσις τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ εἰδέναι, ἡ φυσική περιέργειά του νὰ γνωρίσῃ τὸν περιβάλλοντα αὐτὸν κόσμον, τὸν φυσικὸν καὶ τὸν ἀνθρώπινον, νὰ γνωρίσῃ καὶ τὸν ἑαυτὸν του. Τοῦτο παρετήρησεν ἤδη ὁ Ἀριστοτέλης εἰπὼν «πάντες ἀνθρώποι τοῦ εἰδέναι ὀρέγονται φύσει». Στόχος δὲ τῆς Ἐπιστήμης εἶναι ἡ ἀνεύρεσις τῆς ἀληθείας, ἡ γνῶσις καθ' ἑαυτὴν καὶ ἀνεξαρτήτως πρακτικῆς ὠφελιμότητος.

Ἡ Φιλοσοφία, ὡς συνάγεται ἀπὸ τὸ δοθέν εἰς προηγουμένην παράγραφον ἐν περιλήψει ἀντικείμενόν της, δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς μία εἰδικὴ Ἐπιστήμη ὑπὸ τὴν ἀμέσως ἀνωτέρω ἔννοιαν; Ἡ ἀπάντησις εἰς τὸ ἐρώτημα αὐτὸ εἶναι ἀρνητικὴ. Ἡ Φιλοσοφία δὲν εἶναι μία τῶν εἰδικῶν Ἐπιστημῶν. Διότι ἀντικείμενον τῆς σπουδῆς της δὲν εἶναι ἓνα μέρος, εἰς τομεύς τοῦ συγκεκριμένου ἐπιστητοῦ, ἀλλὰ πᾶν τὸ ἐπιστητὸν ὡς σύνολον. Ὁ Ἀριστοτέλης ἔγραψε σχετικῶς «Ἡ τοῦ φιλοσόφου ἐπιστήμη τοῦ ὄντος ἢ ὄν καθόλου καὶ οὐ κατὰ μέρος» (Μετά τὰ φυσικά. Κ3, 1060 b 31). Ὡσαύτως ὁ Πλωτῖνος καὶ ἡ Νεοπλατωνικὴ Σχολὴ ἐδίδαξαν ὅτι «μόνη ἡ Φιλοσοφία περὶ πάντα τὰ ὄντα καταγίνεται». (Ἀμμόνιος παρὰ Πορφυρίῳ). Καὶ διότι ἀκόμη ἡ Φιλοσοφία δὲν περιορίζει τὴν μελέτην εἰς τὴν συγκεκριμένην, τὴν κατ' αἴσθησιν πραγματικότητα, ἀλλὰ προχωρεῖ καὶ πέραν αὐτῆς, ἀναζητοῦσα τὴν πρώτην ἀρχὴν καὶ τὴν βαθυτέραν οὐσίαν τῶν κοσμικῶν ὄντων. Οὕτω ὁ στόχος της καὶ ὁ στοχασμὸς της καθίσταται ὑπερβατικὸς. Βεβαίως ἡ Φιλοσοφία χρησιμοποιοῖ τὰς γνώσεις, τὰς ἀληθείας τῶν Ἐπιστημῶν, καὶ τῶν Φυσικῶν καὶ τῶν Πνευματικῶν, ἀλλὰ προχωρεῖ πέραν αὐτῶν, προχωρεῖ εἰς τὴν συνολικὴν θεώρησιν τῶν κοσμικῶν στοιχείων καὶ τοῦ ὄντος καθ' ἑαυτό. Στηριζομένη αὕτη εἰς τὰ πορίσματα τῶν ἐπιμέρους Ἐπιστημῶν προχωρεῖ εἰς περαιτέρω ἔρευναν, διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὰς πρώτας αἰτίας καὶ ἀρχάς τοῦ ὄντος, εἰς τὰς ἀρχάς τοῦ εἶναι καὶ τοῦ γίνεσθαι. Χαρακτηριστικὰ ἐπὶ τοῦ προκειμένου εἶναι τὰ ἐξῆς χωρία τοῦ Ἀριστοτέλους:

» Δεῖ ταύτην (τὴν φιλοσοφίαν δηλ.) τῶν πρώτων ἀρχῶν καὶ αἰτιῶν εἶναι θεωρητικὴν (Μετά τὰ Φυσικά, Α2, 482 b).

» τῶν οὐσιῶν ἂν δέοι τὰς ἀρχάς καὶ τὰς αἰτίας ἔχειν τὸν φιλόσοφον» (Μ.Τ.Φ. Ε2, 1003b, 18)

» Οἱ μὲν οὖν ἀρχαῖοι καὶ πρῶτοι φιλοσοφῆσαντες περὶ φύσεως, περὶ τῆς ὑλικῆς ἀρχῆς καὶ τῆς τοιαύτης αἰτίας ἐσκόπου, τίς καὶ ποία τις, καὶ πῶς ἐκ ταύτης γίνεται τὸ ὄλον καὶ τίνοσ κινούντος...» (Π.ζ.μ. Α1 64065).

Τούτων δεδομένων, ἡ Φιλοσοφία δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ, ὡς ὑπὸ τινων ἐγένετο δεκτόν, ὡς «ἡ γνῶσις τῶν ἐγνωσμένων», οὔτε ὡς ἐγκυκλοπαιδεία τῶν Ἐπιστημῶν, Ἐγκυκλοπαιδεία τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων.

Ἡ Φιλοσοφία ἔχει τὴν ἀφετηρίαν της ὄχι τόσον εἰς τὴν τάσιν τοῦ εἰδέναι, ὅπως ἡ Ἐπιστήμη, ἀλλὰ κυρίως εἰς τὴν τάσιν πρὸς τὸ ἀπορεῖν, πρὸς τὸ θαυμάζειν, πρὸς τὸ προβληματίζεσθαι, καὶ ὁ στόχος της ἀνταποκρίνεται πρὸς τὸν ἀκοίμητον πόθον τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς νὰ σχηματίσῃ ἐνιαίαν περὶ τοῦ κόσμου καὶ τοῦ βίου θεωρίαν, νὰ σχηματίσῃ κοσμοθεωρίαν καὶ βιοθεωρίαν, περιέχουσαν ἐξηγήσεις εἰς τὰ ἅλута ὑπὸ τῆς Ἐπιστήμης προβλήματα τοῦ κόσμου καὶ τῆς ζωῆς.

Τοῦτο παρετήρησαν ἤδη ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης «Μάλα φιλοσόφου τοῦτο τὸ πάθος, τὸ θαυμάζειν. οὐ γὰρ ἄλλη ἀρχὴ φιλοσοφίας ἢ αὕτη» ἔγραψεν ὁ Πλάτων (Θεαίτητος 155d). Καὶ ὁ Ἀριστοτέλης παρατηρεῖ: Διὰ τὸ θαυμάζειν οἱ

ἄνθρωποι καί νῦν καί τό πρῶτον ἤρξαντο φιλοσοφεῖν». (Μετά τά Φυσικά, Α2, 982b 12)³.

Ἄλλά καί κατά τήν μέθοδον ἐργασίας διαφέρει ἡ Φιλοσοφία τῶν Ἐπιστημῶν. Ἐκεῖνα χρησιμοποιοῦν, κατά τό πλεῖστον, τήν *ἐπαγωγήν*, ἡ δέ Φιλοσοφία τήν *παραγωγήν*. Χρησιμοποιεῖ ἀκόμη ἡ Φιλοσοφία τήν ἄμεσον ἐποπτεῖαν, τήν διαίσθησιν, τήν ἐνόρασιν (intuition), δηλ. τήν νοητικήν ἰκανότητα τοῦ στοχαζομένου ἀνθρώπου νά εἰσδύῃ ἀπ' εὐθείας καί τρόπον τινά διά θείας ἐμπνεύσεως εἰς τό βάθος τοῦ ἐρευνημένου προβλήματος. Ὁ Βάκων δίδει τήν ἐξῆς παραστατικήν εἰκόνα διά τήν διαφοράν μεθοδολογίας μεταξύ Ἐπιστήμης καί Φιλοσοφίας.

«Ὁ φιλοσοφῶν δέν πρέπει νά ὁμοιάζῃ μέ τόν μύρκηκα, ὅστις ἀπλῶς συλλέγει καί ἀποθηκεύει, ἀλλ' οὔτε καί μέ τήν ἀράχνην, ἡ ὁποία ἐξ ἐαυτῆς παράγει τόν ἰστόν της. Πρέπει νά ἐργάζεται, ὅπως ἡ μέλισσα, ἡ ὁποία συλλέγει νέκταρ διά νά τό μετουσίωσῃ εἰς μέλι».⁴

α. Αἱ ἐπιστήμαι κατά τήν ἀναζήτησιν τῆς ἀληθείας δι' ἐκάστην περιοχὴν τῆς συγκεκριμένης πραγματικότητος καί ἡ Φιλοσοφία κατά τήν προσπάθειάν της νά ἀποκαλύψῃ καί προσδιορίσῃ τὰς πρώτας ἀρχάς καί αἰτίας τοῦ κόσμου καί τῆς ζωῆς, κατ' ἐξοχήν δέ ἡ Φιλοσοφία, ἐργάζονται μέ κύριον ὄργανον τήν νόησιν, τόν νοῦν, τόν ὀρθόν λόγον. Διά τήν ὀρθήν ὁμως χρῆσιν τοῦ ὄργάνου τούτου ἔπρεπε νά μελετηθῇ ἡ φύσις καί ἡ λειτουργία αὐτοῦ. Εἰδικώτερον ἔπρεπε νά μελετηθοῦν τά ἀκόλουθα προβλήματα: ὑπό ποίους ὄρους συντελουμένη ἡ νόησις δύναται νά λειτουργῇ ὀρθῶς, δύναται νά εἶναι ὀρθή, δύναται νά εἶναι ὀρθός λόγος; Ποῖα τά εἶδη τῆς νοήσεως; Ποῖα αἱ ὀρθαί μέθοδοι κατά τήν ἔρευναν, τήν διευκρίνισιν καί τήν ταξινομήσιν τῶν ἐπιστημονικῶν γνώσεων; Καί ἀκόμη ποίας ἀρχάς καί ποίους βασικούς κανόνους πρέπει νά ἀκολουθῇ πᾶς ἐρευνητής καί γενικώτερον πᾶς θηρευτής τῆς ἀληθείας, τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσεως; Μέ τά θέματα ταῦτα ἀσχολεῖται εἰς ἰδιαιτέρος ἐπιστημονικός καί φιλοσοφικός κλάδος, ἡ Λογική, τῆς ὁποίας δημιουργός εἶναι ὁ Ἀριστοτέλης. Ἡ Λογική ταξινομεῖται — συνήθως ὡς κλάδος τῆς Φιλοσοφίας, ὀρθότερον ὁμως εἶναι νά θεωρῆται ὡς γνῶσις προπαιδευτική διά τήν εἰσαγωγὴν τόσον εἰς τόν φιλοσοφικόν στοχασμόν, τήν Φιλοσοφίαν, ὅσον καί εἰς τήν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν, τήν Ἐπιστήμην.

β. Κατά τὰς ἐπιστημονικάς ἐρεῦνας καί τὰς φιλοσοφικάς ἀναζητήσεις προέκυψαν ἐπίσης καί τά ἐξῆς ἐρωτήματα. Εἶναι δυνατή ἡ γνῶσις τῶν ὄντων καί τῶν φαινομένων καί ποῖα τά ὄριά της; Ποία ἡ πηγὴ τῆς γνώσεως καί τό κριτήριον τῆς ἀληθείας; Εἶναι αἱ αἰσθήσεις μόνον ἢ μόνη ἡ νόησις, ὁ νοῦς, ἢ ἀμφότερα; Ποῖον τό ἀντικείμενον τῆς γνώσεως; Τί εἶναι τό ὑπάρχον ἐκτός τῆς συνειδήσεως ἡμῶν καί τί τό ἐν τῇ συνειδήσει; Τά ἐκτός ἡμῶν ὑπάρχοντα γνωρίζομεν, ὅπως εἶναι, *αὐτά καθ' ἐαυτά* ἢ ἡ εἰκὼν αὐτῶν, ἢ γνῶσις τῶν ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὰς αἰσθήσεως; Μέ τά προβλήματα αὐτά ἀσχολεῖται ἴδιος κλάδος, ἐπιστημονικός καί φιλοσοφικός, ἡ *Θεωρία τῆς γνώσεως*, ἡ *Γνωσιολογία*, ἔχουσα ὡς ἀντικείμενον τήν ἀνάλυσιν καί τόν ἔλεγχον τῆς γνώσεως. Καί ἡ Γνωσιολογία ταξινομεῖται συνήθως ὡς κλάδος τῆς Φιλοσοφίας, ὀρθότερον ὁμως εἶναι νά θεωρῆται μετὰ τῆς Λογικῆς ὡς προπαιδευτικός διά τήν Φιλοσοφίαν καί τήν Ἐπιστήμην κλάδος.

γ. Ἐλέχθη εἰς τά προηγούμενα ὅτι ἡ Φιλοσοφία στηρίζεται εἰς τά πορίσματα τῶν ἐπὶ μέρους Ἐπιστημῶν. Διά νά δύναται ὁμως ἡ Φιλοσοφία νά χρησιμοποιεῖ

ταῦτα ὀρθῶς, πρέπει νά εἶναι εἰς θέσιν νά τά ἐλέγχει, καί διά νά δύναται νά πράττει, τοῦτο, πρέπει νά γνωρίζη καλῶς τήν θεωρητικήν θεμελίωσιν ἐκάστης Ἐπιστήμης ἢ ἐκάστης ομάδος συγγενῶν Ἐπιστημῶν. Τήν θεωρητικήν δέ αὐτήν ἢ ταύτην; θεμελίωσιν παρέχει ἴδιος ἐπιστημονικός καί φιλοσοφικός κλάδος, ἡ *Θεωρία τῶν Ἐπιστημῶν* ἢ *Ἐπιστημολογία*. Ἴδου ἐνδεικτικῶς μερικά θέματα τοῦ κλάδου τούτου. Ἡ ἔννοια τῆς Ἐπιστήμης. Ὁ χαρακτήρ τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσεως (ἐπιστημονική πραγματικότητα), ἐπιστήμη καί νόησις (la pensée), ἐπιστήμη καί ὀρθός λόγος (la raison). Ἡ ἐπιστημονική μέθοδος καί τό ἐπιστημονικόν πνεῦμα. Ἡ ταξινόμησις τῶν Ἐπιστημῶν — Ἐπιστήμη καί Τεχνική — Ἐπιστήμη καί Πολιτισμός. Ἐπιστήμη καί Φιλοσοφία — Ἐπιστήμη καί Ὀρθοκεία. Ἡ θεωρία τῶν Μαθηματικῶν Ἐπιστημῶν — Ἡ θεωρία τῶν Ἐπιστημῶν τῆς φύσεως (sciences de la nature)—Θεωρία τῶν βιολογικῶν Ἐπιστημῶν (sciences de la vie) le determinisme et l'indeterminisme εἰς τάς Φυσικάς Ἐπιστήμας. Αἱ Κοινωνικά Ἐπιστήμαι (sciences humaines), αἱ Ἠθικά Ἐπιστήμαι (sciences morales) — Βασικά ἀρχαί καί θεωρία (ὑποθέσεις) ἐν τῇ Ἐπιστήμῃ.

Ἡ *Ἐπιστημολογία* ὑπό τήν ἀνωτέρω ἔννοιαν μετά τῆς Λογικῆς καί τῆς Γνωσιολογίας ἀποτελοῦν τās εἰσαγωγικάς γνώσεις εἰς τόν φιλοσοφικόν στοχασμόν, ἀποτελοῦν προπαιδευτικούς διά τήν Φιλοσοφίαν κλάδους.

Ἄλλοτε καί ἡ ψυχολογία ἔθεωρεῖτο κλάδος τῆς Φιλοσοφίας, διότι ἡσχολεῖτο, κατά κύριον λόγον, μέ τό περί ψυχῆς πρόβλημα. Κατά τούς νεωτέρους ὁμως χρόνους περιωρίσθη αὕτη εἰς τήν μελέτην τῶν ψυχικῶν φαινομένων μόνον καί παρέπεμψε τό περί ψυχῆς πρόβλημα εἰς τήν Φιλοσοφίαν. Οὕτω ἀπεσπάσθη ἐκ τῆς φιλοσοφίας καί ὑπήχθη εἰς τās Κοινωνικάς Ἐπιστήμας (sciences humaines).

δ. Ὑπάρχει ἀκόμη καί ὁ συγγενής κλάδος τῆς Ἱστορίας τῆς Φιλοσοφίας. Ἡ Ἱστορία τῆς Φιλοσοφίας παρακολουθεῖ τήν ἱστορικήν ἐξέλιξιν τῆς Φιλοσοφίας καί ἀναπτύσσει συστηματικῶς τās ἀπαντήσεις τῶν φιλοσόφων καί τῶν Φιλοσοφικῶν Σχολῶν ἐπί τῶν μεγάλων προβλημάτων τῆς Φιλοσοφίας, ἀναπτύσσει τά φιλοσοφικά συστήματα καί τήν ἱστορικήν πορείαν τῆς Φιλοσοφίας.

Κατόπιν τῶν ἀναπτυχθέντων εἰς τās προηγηθείσας ἐνότητος περί τοῦ ἀντικειμένου τῆς Φιλοσοφίας, περί τῆς σχέσεως Ἐπιστήμης καί Φιλοσοφίας, περί τῶν κλάδων τῆς Φιλοσοφίας καί τῶν προπαιδευτικῶν διά τήν Φιλοσοφίαν κλάδων, δυνάμεθα ἤδη νά καταλήξωμεν εἰς κάποιον ὀρισμόν τῆς Φιλοσοφίας, μολοντί τό ἐγχείρημα τοῦτο παρουσιάζει πολλές δυσκολίας. Καί τοῦτο διότι δέν ὑπάρχει συμφωνία τῶν φιλοσόφων ἢ τῶν φιλοσοφούντων εἰς ἕνα ὀρισμόν. Ἡ ἀσυμφωνία δέ αὕτη παρατηρεῖται, διότι ἕκαστος τῶν Φιλοσόφων ἀποδίδει ἰδιαίτεραν σημασίαν εἰς ὀρισμένα προβλήματα τῆς Φιλοσοφίας, καθιστᾷ ταῦτα τό κέντρον τῆς φιλοσοφίας του καί δίδει ὀρισμόν προσηρμοσμένον πρὸς τās προτιμήσεις του αὐτάς. Ὁπωσδήποτε ἡ γνώμη τῶν περισσοτέρων, ἡ ἐπικρατεστέρα γνώμη, ἀποκρούει τήν ἐκδοχήν, ὅτι ἡ Φιλοσοφία εἶναι μία εἰδική Ἐπιστήμη, καί δέχεται ὅτι ἡ Φιλοσοφία εἶναι γενική, καθολική ἐπιστημονική θεώρησις τοῦ κόσμου, καθολική ἐπιστήμη, προβληματιζομένη ἐπί τῶν μεγάλων προβλημάτων τοῦ κόσμου καί τῆς ζωῆς.

Παρ' ἡμῖν ὁ Θ. Βορέας δέχεται ὅτι «ἡ φιλοσοφία εἶναι καθολική ἐπιστήμη, ἐπιζητοῦσα νά κατανοήσῃ σύμπαν τό ἐπιστητόν ἐν τῇ συναφεῖᾳ αὐτοῦ καί σπουδάζουσα νά σχηματίσῃ ἐνιαίαν περί τοῦ κόσμου καί τοῦ βίου θεωρίαν» (ἐνιαίαν

κοσμοθεωρίαν καί βιοθεωρίαν).⁵

Ὁ Ιω. Ν. Θεοδωρακόπουλος παρέχει ἐμμέσως τόν ὄρισμόν τῆς Φιλοσοφίας μέ τά ἐξῆς στοχαστικά. «Ἡ φιλοσοφία δημιουργεῖ πάντοτε μόνη τῆς τήν ἔννοιάν τῆς. Συνεπῶς δέν ὑπάρχει ἄλλο κριτήριον ἀνώτερον γιά νά κριθῆ καί νά ὀρισθῆ τί εἶναι Φιλοσοφία. Μόνον τότε καταλαβαίνω τί εἶναι Φιλοσοφία, ὅταν ζῶ ὁ ἴδιος μέσα τῆς, ὅταν δηλ. φιλοσοφῶ. Μέ ἔναν ὁποιονδήποτε ὄρισμόν δέν καταλαβαίνω ποτέ τί πρᾶγμα εἶναι ἡ Φιλοσοφία, γιατί ὁ ὀρισμός εἶναι πάντα σχηματικός. Γι' αὐτό δέν θά δώσω ἐδῶ ὄρισμόν τῆς Φιλοσοφίας, ἀλλά θά ἀρχίσω ἀμέσως μέ μιὰ σειρά φιλοσοφικῶν σκέψεων γιά νά φανῆ ἀπ' αὐτή τή σειρά τῶν σκέψεων τί εἶναι Φιλοσοφία».⁶

«Ὁ ἄνθρωπος, ἀφ' ἧς στιγμῆς φθάσει σ' ἕνα ὀρισμένο βαθμό αὐτοσυνειδησίας, ἀρχίζει νά θέτῃ μέσα του ὀρισμένα βασικά ἐρωτήματα, ὅπως π.χ. τό ἐρώτημα τί εἶναι ὁ κόσμος ἢ τό ἐρώτημα τί εἶναι ὁ ἴδιος ὁ ἄνθρωπος, καθώς καί τά ἐρωτήματα τί ὑπάρχει καί γιατί ὑπάρχει ὅ,τι ὑπάρχει». «Ἡ Φιλοσοφία ὑπῆρξεν ἐξ ἀρχῆς γενική Ἐπιστήμη. Ἐπίσης ἐθεωρήθη ἀπ' ἀρχῆς ὡς ἡ κατ' ἐξοχήν Ἐπιστήμη. Κόσμος καί ἄνθρωπος εἶναι καί ἐξακολουθοῦν νά εἶναι τά δύο μεγάλα τῆς προβλήματα. Γι' αὐτό ἡ Φιλοσοφία ταυτίστηκε πάντοτε μέ τήν κοσμοθεωρία, δηλ. μέ τήν γενική, συστηματική, θεωρητική γνώση περί τοῦ κόσμου καί τοῦ ἀνθρώπου. Τί εἶναι ὁ κόσμος στήν οὐσία του καί πῶς τόν γνωρίζει ὁ ἄνθρωπος, τί εἶναι ὁ ἄνθρωπος στήν οὐσία του καί πῶς φθάνει ὁ ἴδιος στήν αὐτογνωσία του, αὐτά ἦσαν πάντοτε οἱ δύο πόλοι τῆς φιλοσοφικῆς σκέψεως».

Ἀποβλέποντες εἰς τόν εἰσαγόμενον τό πρῶτον εἰς τά προβλήματα τῆς Φιλοσοφίας ἀναγνώστη, δυνάμεθα νά δώσωμεν τόν ἀκόλουθον ἀναλυτικόν ὄρισμόν τῆς Φιλοσοφίας, συνδυάζοντες τάς ἀπόψεις τῶν ὡς ἀνωτέρω δύο διακεκριμένων νεοελλήνων Φιλοσόφων, αἱ ὁποῖαι, ἄλλωστε, εἰς τήν οὐσίαν τῶν συμπίπτουν. «Φιλοσοφία εἶναι ἡ καθολική προσπάθεια τοῦ στοχαζομένου ἀνθρώπου, στηριζομένου εἰς τά πορίσματα τῶν ἐπί μέρους ἐπιστημῶν, νά προβῆ εἰς μίαν γενικήν, καθολικήν θεώρησιν τοῦ κόσμου καί τῆς ζωῆς καί σχηματίσῃ γενικήν περί τοῦ κόσμου καί τῆς ζωῆς θεωρίαν, σχηματίσῃ ἐνιαίαν κοσμοθεωρίαν καί βιοθεωρίαν, διά τῶν ὁποίων θά δίδονται ἀπαντήσεις εἰς τά ἀγωνιώδη ἐρωτήματα τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου, «τί εἶναι ὁ κόσμος καί τί ἡ ζωῆ καί ὁ ἄνθρωπος εἰς τήν βαθυτέραν οὐσίαν τῶν», ἀπαντήσεις τάς ὁποίας οὐδεμία τῶν ἐπί μέρους ἐπιστημῶν δύναται νά δώσῃ. Ὑπό τήν ἔννοιαν ταύτην ἡ Φιλοσοφία εἶναι καθολική περί τοῦ κόσμου καί τῆς ζωῆς Ἐπιστήμη».

Ἡ ἀξία τῆς Φιλοσοφίας αὐτῆς καθ' ἑαυτήν καί ἡ ὠφέλεια ἐκ τῆς σπουδῆς τῆς φιλοσοφίας, ἐκ τῆς *φιλοσοφικῆς Παιδείας*, καί διά τήν Ἐπιστήμην καί διά τόν πνευματικόν ἐν γένει βίον τοῦ ἀνθρώπου, θά καταστῆ καταφανῆς εἰς τόν ἀναγνώστην τοῦ παρόντος πονήματος, ὅταν οὗτος θά φθάσῃ εἰς τό τέλος τῆς μελέτης τοῦ ἔργου, ὅποτε θά ἔχη προσωπικά βιώματα ἐπί τῶν προβλημάτων τῆς Φιλοσοφίας καί θά προβληματίζεται καί ὁ ἴδιος ἐπ' αὐτῶν. Προκαταβολικῶς δυνάμεθα νά παρηγήσωμεν τά ἀκόλουθα ἐν συντομίᾳ.

Πᾶς ἐπιστήμων, διά νά ἐπιτύχῃ εἰς τό ἐπιστημονικόν ἔργον του, πρέπει νά κατέ-

χη τήν θεωρητικήν θεμελίωσιν τῆς ἐπιστήμης του, τούς νόμους τοῦ ὀρθῶς λογίζεσθαι καί τήν θέσιν καί τήν συνάφειαν τοῦ ἀντικειμένου τῆς ἐπιστήμης του πρός τήν καθολικότητα τῆς πραγματικότητος· πάντα δέ ταῦτα καθίστανται περισσότερον ἀπαραίτητα, ὅσον μεγαλύτερος γίνεται ὁ κατατεμαχισμός τῶν Ἐπιστημῶν εἰς κλάδους καί μεγάλη ἡ ἐξειδίκευσις τῶν ἐπιστημῶν. Πρέπει ἀκόμη νά ἔχη ὁ ἐπιστήμων πλήρη συνείδησιν τῆς κοινωνικῆς ἀποστολῆς τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἔργου του. Μέ πάντα ταῦτα ὅμως μόνον ἡ σπουδή τῆς Φιλοσοφίας θά ὀπλίση τόν ἐπιστήμονα. Τοιοῦτοτρόπως ἡ Φιλοσοφία καί ἡ φιλοσοφική Παιδεία βοηθοῦν εἰς τήν πρόοδον τῶν Ἐπιστημῶν καί τήν ἐκπλήρωσιν τοῦ κοινωνικοῦ σκοποῦ αὐτῶν.

Ἄλλά καί γενικώτερον τόν πνευματικόν βίον ἐξυγιάνει καί προάγει ἡ Φιλοσοφία καί ἡ σπουδή της π.χ. ἡ *Ἠθική Φιλοσοφία* φωτίζει καί προάγει τόν ἠθικόν βίον τοῦ ἀνθρώπου, ἐξευγενίζει καί ἐξανθρωπίζει τήν κοινωνικήν συμβίωσιν — Ἡ *Αἰσθητική* ὑποβοηθεῖ τήν καλλιέργειαν τοῦ καλαισθητικοῦ συναισθήματος καί τήν ἀνάπτυξιν τῆς τέχνης. Ἡ *Φιλοσοφία τῆς Ἱστορίας* ὑποβοηθεῖ εἰς τήν κατανόησιν τῆς ἀλληλουχίας τῶν ἱστορικῶν γεγονότων, εἰς τήν κατανόησιν τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως, τοῦ ἱστορικοῦ γίνεσθαι, καί εἰς τήν ἀντλήσιν διδαγμάτων διά τό παρόν καί τό μέλλον — Ἡ *Φιλοσοφία τῆς φύσεως*, ἐνημερώνουσα ἐπί τῆς κρατούσης εἰς τήν φύσιν σκοπιμότητος καί νομοτελείας καί ἐπί τῆς ἁρμονίας τοῦ *Σύμπαντος*, προφυλάσσει ἀπό τήν ἀλαζονείαν καί τήν ἀσέβειαν, προφυλάσσει ἀπό τήν ὕβριν κατὰ τήν ἀρχαίαν ἔκφρασιν, εἰς τήν ὁποίαν παρασύρεται ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος, ὁ homo fabricus, ἀπό τās μεγάλας ἐπιστημονικάς κατακτήσεις τῶν τελευταίων χρόνων καί τήν μεγάλην ἀνάπτυξιν τῆς τεχνολογίας μέ τās ἐκπληκτικάς πραγματοποιήσεις τῆς τεχνικῆς. Ἡ καθολική φιλοσοφία, προβάλλουσα τήν κυριαρχίαν τοῦ πνεύματος εἰς πάντα τά δημιουργήματα τοῦ ἀνθρώπου, ἀκόμη καί εἰς αὐτά τά μεγάλα τεχνικά ἔργα, καί εἰς αὐτάς τās μεγάλας κατακτήσεις τῆς συγχρόνου τεχνολογίας, ὑπενθυμίζουσα εἰς τούς τεχνοκράτας ὅτι καί τά διαστημόπλοια καί οἱ ἠλεκτρονικοί ἐγκέφαλοι καί ἡ κατάκτησις τῆς Σελήνης καί ἡ ἀστροναυτική καί πᾶσα ἄλλη πραγματοποιήσις τῆς τεχνικῆς, ὅτι δηλ. πάντα ταῦτα, ἐν τελικῇ ἀναλύσει, ὀφείλονται εἰς τό πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου, εἰς τήν πνευματικήν φύσιν του, θέτει φραγμόν εἰς τήν τάσιν πρός θεοποίησιν τῆς τεχνικῆς καί προφυλάσσει τόν ἀνθρώπινον βίον ἀπό τήν ἐκβαρβάρωσιν καί τήν ἀπανθρωπίαν.

Ἄλλά καί κάτι γενικώτερον: ἡ Φιλοσοφία καί ἡ φιλοσοφική παιδεία δξύνουν καί ἀνυψώνουν τόν νοῦν τοῦ ἀνθρώπου, καλλιεργοῦν καί ἀναπτύσσουν τήν κριτικήν ἱκανότητα αὐτοῦ. Οὕτω προφυλάσσεται ὁ ἄνθρωπος καί ὡς ἄτομον καί ὡς μέλος τῆς κοινωνίας καί ὡς πολίτης ἀπό τόν ἀλόγιστον φανατισμόν, ἀπό τόν ἄκριτον δογματισμόν, ἀπό τήν προπαγάνδα τῶν πάσης φύσεως ἀποχρώσεως ἰδεολογιῶν σκοπιμότητος, ἀπό τά παραπλανητικά συνθήματα τῆς πολιτικῆς καί ἰδεολογικῆς δημαγωγίας. Τοῦτο ἐνέχει ὄλως ἰδιαιτέραν σημασίαν διά τήν ἐνθουσιώδη, ἀλλ' ἀνώριμον καί δι' αὐτό εὔπιστον νεολαίαν, μαθητίωσαν, σπουδάζουσαν, ἐργαζομένην. Εἰς τήν Πλατωνικήν Ἀκαδημίαν εἶχε ἀναγραφῆ εἰς τήν προμετωπίδα τό γνωστόν «μηδεὶς ἀγεωμέτρητος εἰσίτω», διά νά τονισθῆ ἡ ἰδιαιτέρα σημασία τῶν μαθηματικῶν διά τήν σπουδήν τῆς Φιλοσοφίας. Κατ' ἀναλογίαν θά ἐλέγομεν ὅτι εἰς τήν εἰσόδον πάσης Σχολῆς παντός Ἀνωτέρου Ἐκπαιδευτικοῦ Ἰδρύματος πρέπει νά ἀναγράφεται ὡς βασική ἀπαίτησις καί ἐντολή «Μηδεὶς ἀφιλοσόφητος εἰσίτω».

Κλείομεν τήν περί τῆς ἀξίας τῆς Φιλοσοφίας ἐνότητα καί μετ' αὐτῆς τό κεφάλαιον τῆς Εἰσαγωγῆς μέ χαρακτηριστικόν ἀπόσπασμα ἀπό τήν Εἰσαγωγήν εἰς τήν Φιλοσοφίαν τοῦ ἀειμνήστου καθηγητοῦ Θ. Βορέα.

«Καί ὡς ἐν κεφαλαίῳ, θά ἡδύνατό τις νά εἶπη ὅτι ἡ φιλοσοφία εἶναι ἡ ἐπιστήμη, ἣτις καθιστᾷ τοῖν μὲν ἄνθρωπον ἰκανόν ἀπό ὑψηλοτέρας περιωπῆς νά ἐξετάζη τά πράγματα καί ζητῆ πανταχοῦ τοὺς ἐσχάτους αὐτῶν λόγους, καταλύει δέ τῶν μονολιθικῶν καί φανταστικῶν περί κόσμου θεωριῶν τά εἰδῶλα καί ἀποσκορακίζει τήν δεισιδαιμονίαν καί καθαίρει τās περί τοῦ θεοῦ ἰδέας καί ἐλέγχει τās πλάνας τās κοινωνικάς, πρὸς δέ τούτοις ἀνυσοῖ τό ἠθικόν τῶν ἀνθρώπων φρόνημα καί ρίπτει τὰ ὑψηλά ἰδεώδη καί χαλκεύει χαρακτῆρας καί ἀναδεικνύει τοὺς ἥρωας τῆς ἀρετῆς καί τοῦ καθήκοντος. Καί τοῦ καλοῦ δέ προάγει τήν ἀντίληψιν ἡ φιλοσοφία καί τήν τέχνη ἐξευγενίζει. Καί ἐν ἐνί λόγῳ, ὅσῳ μᾶλλον ὁ ἥλιος τῆς φιλοσοφίας φωτίζει καί θερμαίνει, ἐπί τοσοῦτον ὁ βίος τῶν ἀνθρώπων προάγεται καί ἀναδίδουσι καί ἀκμάζουσι καί μεγαλουργοῦσιν αἱ κοινωνικά καί πολιτικά ἀρεταί».

β. Ἡ ἐκπαιδευτικὴ νομοθεσία περί τῆς φιλοσοφικῆς παιδείας

— Τα ἰσχύσαντα ἐκάστοτε ἀναλυτικά προγράμματα ἀπὸ τῆς ἐκπαιδευτικῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ 1929 καί ἐξῆς προβλέπουν τὰ ἀκόλουθα, ἐν μεγίστη συντομίᾳ, περί τῆς φιλοσοφικῆς παιδείας εἰς τὰ Σχολεῖα τῆς Μέσης Γενικῆς Ἐκπαιδύσεως, σεως.

Α' Σχολεῖα Ν.Δ. 4373/1929

1. Ἐξατάξιον Γυμνάσιον. Φιλοσοφικὴ Προπαιδεῖα, τάξις ΣΤ' ὥραι 4 ἑβδομαδιαίως. Ὑπὸ τοῦ οἰκείου Π.Δ. περί ὥρολογίου καί Ἀναλυτικοῦ προγράμματος καθορίζεται ἐμμέσως ὁ σκοπὸς εἰς εἰσαγωγικὴν παρατήρησιν καί ἐν συνεχείᾳ ἡ διδασκτέα ὕλη. Αὐτὴ διακρίνεται εἰς τό εἰσαγωγικόν καί τό κύριον μέρος τῆς Φιλοσοφικῆς Προπαιδείας. Τό εἰσαγωγικόν μέρος ἀναφέρεται εἰς εἰσαγωγικάς γνώσεις καί θέματα τῆς Ψυχολογίας. Τό κύριον μέρος ἀναφέρεται εἰς θέματα Φιλοσοφίας τῆς Φύσεως καί Φιλοσοφίας τοῦ Πολιτισμοῦ, Φιλοσοφίας τοῦ Πνεύματος (τά ἀγαθὰ τοῦ Πολιτισμοῦ, ἡ Ἐθνησκέια, ἡ ἠθική, ἡ Αἰσθητικὴ, ἡ Ἐπιστημολογία, ἡ Γνωσιολογία, ἡ Μεταφυσικὴ, (Π.Δ. εἰς Φ.Ε.Κ. 12Α/31.1.1932).

2. Διὰ τὰ Σχολεῖα τοῦ αὐτοῦ Νομοθετήματος μέ νεώτερα Διατάγματα ἐπέρχονται αἱ ἐξῆς μεταβολαί.

— Διὰ τό Γυμνάσιον. Φιλοσοφικὴ Προπαιδεῖα, τάξις Ε', ῥῶαι 2, Ψυχολογία, τάξις ΣΤ' ὥραι 2, Στοιχεῖα Λογικῆς, Στοιχειολογία, Μεθοδολογία, Στοιχεῖα Γνωσιολογίας, (Π.Δ. εἰς Φ.Ε.Κ. 537Α/2.11.-35 καί 24Α/25.1.37).

— Διὰ τό ἐξατάξιον Πρακτικόν Λύκειον. Τάξις Ε' ὥραι 2, Στοιχεῖα Ψυχολογίας — Τάξις ΣΤ' ὥραι 2, Στοιχεῖα Λογικῆς καί Γνωσιολογίας.

Β' Σχολεῖα τοῦ Ν.Δ. 3971/1959

1. Γυμνάσιον κλασσικῆς κατευθύνσεως. Ἐφαρμόζεται τό πρόγραμμα τοῦ 1935, περί τοῦ ὁποῦ ἀνωτέρω.

2. *Γυμνάσιον Πρακτικῆς Κατευθύνσεως*. Τάξις Ε΄ ὥραι 2, τάξις ΣΤ΄ ὥραι 2 — ἐφαρμόζεται τὸ πρόγραμμα τῶν ἀντιστοίχων τάξεων τοῦ Γυμνασίου Κλασσικῆς Κατευθύνσεως.

3. *Ἐξατάξιον Γυμνάσιον Οἰκονομικῆς Κατευθύνσεως* Τάξις Ε΄ ὥρα 1, τάξις ΣΤ΄ ὥρα 1, ἐφαρμόζονται τὰ προγράμματα τοῦ 1932-1935, προσαρμοζόμενα πρὸς τὸν διατιθέμενον χρόνον.

4. *Ἐξατάξιον Γυμνάσιον ξένων Γλωσσῶν*. Τάξις Ε΄ ὥραι 2, Τάξις ΣΤ΄, ὥραι 2, — Ἐφαρμόζεται τὸ πρόγραμμα τοῦ 1932 καὶ 1935 τοῦ ἑξαταξίου Γυμνασίου, περὶ τοῦ ὁποίου ἀνωτέρω.

5. *Ἐξατάξιον Γυμνάσιον οἰκιακῆς κατευθύνσεως*. Φιλοσοφικά, Τάξις Ε΄ ὥραι 3, τάξις ΣΤ΄ ὥραι 2. Ἐφαρμόζεται τὸ ἀντίστοιχον πρόγραμμα 1932 καὶ 1935 μέ προσθήκην εἰς τὴν Ε΄ τάξιν Στοιχείων Ψυχολογίας τοῦ Παιδός.

6. *Ἐξατάξιον Ἑσπερινόν Γυμνάσιον*. Τάξις ΣΤ΄ ὥρα 1, τάξις Ζ΄ ὥρα 1. — Ἐφαρμόζεται τὸ ἀντίστοιχον πρόγραμμα 1932 καὶ 1935 μέ προσαρμογὴν πρὸς τὸν διατιθέμενον χρόνον.

Γ΄ Σχολεῖα τοῦ Ν.Δ. 4379/1964

1. *Τριτάξιον Ἡμερήσιον Λύκειον*: Τάξις Β΄ ὥραι 2, Στοιχεῖα Ψυχολογίας, Στοιχεῖα Φιλοσοφίας (ἔννοια καὶ διαίρεσις Φιλοσοφίας, περίοδοι Ἱστορίας τῆς Φιλοσοφίας, ἀξία Φιλοσοφίας). Δέν ὠλοκληρήθη τὸ πρόγραμμα διὰ τὴν Γ΄ τάξιν).

2. *Τριτάξιον Οἰκονομικόν Λύκειον*: ὡς εἰς τὸ ἐνιαῖον Λύκειον.

Δ΄ Σχολεῖα τοῦ Α.Ν. 129/1967

1. *Ἐξατάξιον Ἡμερήσιον Γυμνάσιον Θεωρητικῆς Κατευθύνσεως*. Ἐν ἀρχῇ ὀρίζεται ὁ σκοπός, ὡς ἀκολούθως, καὶ κατόπιν ἡ διδακτέα ὕλη. «Στοιχεῖα Φιλοσοφίας, Ψυχολογίας καὶ Λογικῆς». (Β.Δ. 723/1969, Φ.Ε.Κ. 225Α/10.11.69).

Σκοπός

Σκοπός τοῦ μαθήματος εἶναι:

α) Νά γνωρίσῃ εἰς τοὺς μαθητάς τὰ ψυχικά φαινόμενα καὶ δι' αὐτῶν τὴν ψυχικὴν δομὴν τοῦ ἀνθρώπου, ὡς καὶ τὰς βασικὰς μορφὰς τοῦ ὀρθῶς λογίζεσθαι (Σκοπός Ψυχολογίας καὶ Λογικῆς).

β) Νά εἰσαγάγῃ τοὺς μαθητάς εἰς τὸ πνεῦμα καὶ τὰς μεθόδους τῶν Ἐπιστημῶν. (Σκοπός τῆς Ἐπιστημολογίας).

γ) Νά μὴσῃ τοὺς μαθητάς εἰς τὰ θεμελιώδη προβλήματα τῆς Φιλοσοφίας καὶ νά δημιουργήσῃ εἰς αὐτούς τὰς στερεὰς βάσεις, ἐπὶ τῶν ὁποίων δύναται νά οἰκοδομηθῇ ὀρθὴ καὶ ἀσφαλὴς φιλοσοφικὴ ἀντίληψις περὶ τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀνθρώπου. (Σκοπός τῶν Στοιχείων Φιλοσοφίας).

δ) Νά καλλιεργήσῃ τὴν κριτικὴν σκέψιν τῶν μαθητῶν καὶ νά διεγείρῃ τὴν ὑπάρχουσαν ἐνδεχομένως εἰς ἐνίους ἐξ αὐτῶν φιλοσοφικὴν διάθεσιν. (Σκοπός τῶν Στοιχείων Φιλοσοφίας).

1. *Διδακτέα ὕλη*: Τάξις Ε΄ ὥραι 2 — Γενικὴ Ψυχολογία. Τάξις ΣΤ΄ ὥραι 2. Λογικὴ (εἰσαγωγὴ, Τυπικὴ Λογικὴ ἢ Στοιχειολογία, Γενικὴ Μεθοδολογία, Κλασσικὴ Λογικὴ καὶ Νεώτεροι Λογικαί), Στοιχεῖα Φιλοσοφίας (Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν Φιλοσοφίαν, Γνωσιολογία, Ὀντολογία, Ἐπιστημολογία, Ἠθικὴ, Αἰσθητικὴ - Φι-

λοσοφία τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων) (βλ. Π.Δ. 723/1969 εἰς ΦΕΚ 225Α/10.11.69).

2. *Ἡμερήσιον Γυμνάσιον Θεωρητικῆς Κατευθύνσεως*. Τάξις Ε' καὶ ΣΤ'. Ἐφαρμόζεται τὸ ἀντίστοιχο πρόγραμμα τῶν Γυμνασίων θεωρητικῆς κατευθύνσεως.

3. *Ἐσπερινόν Ἑπτατάξιον Γυμνάσιον Θεωρητικῆς Κατευθύνσεως*. Τάξις ΣΤ' ὥρα 1. Ἡ ὕλη τῆς Ε' τάξεως τῶν ἡμερησίων Γυμνασίων, προσαρμοζομένη εἰς τὸν διατιθέμενον χρόνον. Τάξις Ζ' ὥρα 1. Λογικὴ — Γνωσιολογία — Ἐπιστημολογία. Ἡ ὕλη τῆς ΣΤ' τάξεως τῶν ἡμερησίων Γυμνασίων, προσαρμοζομένη εἰς τὸν διατιθέμενον χρόνον.

4. *Ἡμερήσιον Οἰκονομικόν Γυμνάσιον*. Ἀνώτερος κύκλος. Στοιχεῖα Φιλοσοφίας, Ψυχολογίας καὶ Λογικῆς. Τάξις Ε' ὥρα 1. Γενικὴ Ψυχολογία, τάξις ΣΤ' ὥρα 1, Λογικὴ, Γνωσιολογία, Ἐπιστημολογία. Ἡ ἀντίστοιχος ὕλη τοῦ Γυμνασίου Θεωρητικῆς Κατευθύνσεως, προσαρμοζομένη πρὸς τὸν διατιθέμενον χρόνον.

5. *Ἐσπερινόν Ἑπτατάξιον Οἰκονομικόν Γυμνάσιον*. Ἀνώτερος Κύκλος. Στοιχεῖα Φιλοσοφίας, Ψυχολογίας καὶ Λογικῆς, τάξις ΣΤ' ὥρα 1, τάξις Ζ' ὥρα 1. Ἡ ὕλη τῶν ἀντιστοιχῶν τάξεων τοῦ Ἑπτατάξιου Ἐσπερινοῦ Γυμνασίου Θεωρητικῆς Κατευθύνσεως.

6. *Ἡμερήσιον Ἐξατάξιον Ναυτικόν Γυμνάσιον*. Ἀνώτερος Κύκλος. Στοιχεῖα Ψυχολογίας καὶ Λογικῆς. Τάξις Ε' Στοιχεῖα Γενικῆς Ψυχολογίας, τάξις ΣΤ' Λογικὴ. Ἡ ἀντίστοιχος ὕλη τῶν Γυμνασίων Θεωρητικῆς Κατευθύνσεως, προσαρμοζομένη πρὸς τὸν διατιθέμενον χρόνον.

— Διὰ τοῦ ἀνωτέρω προγράμματος τοῦ Δ. 723/1969, τὸ ὁποῖον εἶναι πληρέστερον πάντων τῶν προηγουμένων, διαφορίζεται τὸ μάθημα τῆς Φιλοσοφικῆς Παιδείας εἰς Ψυχολογίαν, Λογικὴν καὶ Στοιχεῖα Φιλοσοφίας καὶ διατυπῶνται ὁ σκοπὸς ὑπὸ τὴν θεώρησιν τοῦ διαφορισμοῦ τούτου.

Ε' Σχολεῖα Νόμου 1566/1985

— Ὑπὸ τοῦ Νόμου 1566/1985 «Δομὴ καὶ λειτουργία τῆς Πρωτοβάθμιας καὶ Δευτεροβάθμιας Ἐκπαίδευσης καὶ ἄλλες διατάξεις» (ΦΕΚ 16707/1985) καὶ τοῦ σχετικοῦ ἐκτελεστικοῦ Προεδρικοῦ Διατάγματος ὀρίζονται τὰ ἀκόλουθα:

— Ν. 1566 ἄρθρον 8 παράγρ. 9. «Μὲ προεδρικό Διάταγμα, πού ἐκδίδεται μὲ πρόταση τοῦ Ὑπουργοῦ Ἐθνικῆς Παιδείας καὶ Ἐργασιαστικῶν ρυθμίζονται θέματα σχετικά μὲ α, β καὶ γ ανωτέρω.

δ) Τὰ ὄρολόγια καὶ ἀναλυτικὰ προγράμματα.

— Τὸ εἰς ἐκτέλεσιν τῆς ἀνωτέρω διατάξεως ἐκδοθέν Π.Δ. διαλαμβάνει τὰ ἑξῆς:

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΑ

Α. Σκοπὸς

Σκοπὸς τοῦ μαθήματος τῆς φιλοσοφίας εἶναι νά μυηθοῦν οἱ μαθητὲς στὴν ἰδιωτικότητα, τὴ μέθοδο καὶ τὴ σπουδαιότητα τῆς φιλοσοφίας, ὡς πνευματικῆς ἐπίδοσης πού βοηθεῖ τὸν ἄνθρωπο νά ἐρμηνεύσῃ καλύτερα τὰ ζητήματα τοῦ κόσμου καὶ τῆς ζωῆς καὶ νά ὀδηγηθεῖ στὴν αὐτογνωσία καὶ τὸν αὐτοκαθορισμὸ του.

Σκοπὸς τοῦ Α' μέρους (Ἀρχαία Ἑλληνικὴ Φιλοσοφία) εἶναι νά παρακολουθήσουν οἱ μαθητὲς τὴ φιλοσοφία στὴν πρώτη περίοδο τῆς ἱστορίας της, ὁπότε διατυ-

πώθηκαν κατά τρόπο άδρό τά βασικά προβλήματά της.

Σκοπός του Β' (Στοιχεία Τυπικής Λογικής), του Γ' (Τα βασικά έρωτήματα της Γνωσιολογίας) και του Δ' μέρους (Γενική θεωρία της 'Επιστήμης), πού όργανώνονται γύρω από τό θεματικό άξονα «γνώση» είναι νά κινήσουν τό ενδιαφέρον τών μαθητών της Γ' Λυκείου —πολλοί από τούς όποιους θά είναι αύριο έπιστήμονες— και νά τούς δημιουργήσουν έρωτήματα σχετικά μέ: α) τήν όρθή λειτουργία της λογικής σκέψης και τίς προϋποθέσεις της, β) τίς διάφορες θεωρίες της γνωσιολογίας, πού δίνουν τήν ευκαιρία για μιá πρώτη γνωριμία μέ παλαιότερες και σύγχρονες φιλοσοφικές σχολές και γ) τήν ιδιοτυπία, τή σπουδαιότητα και τή γενική μεθοδολογία της έπιστήμης.

Β. ΔΙΔΑΚΤΕΑ ΥΛΗ

α) Είσαγωγή στη Φιλοσοφία.

β) Διάγραμμα ιστορίας της 'Αρχαίας 'Ελληνικής Φιλοσοφίας.

γ) Στοιχεία Τυπικής Λογικής: (Γλώσσα και λόγοι. 'Η έννοια. 'Η κρίση. 'Ο συλλογισμός. Οί λογικές άρχές. Κριτική τών λογικών άρχών. 'Η τυπική όρθότητα της σκέψης. Γνώση και πραγματικότητα).

δ) Τα βασικά έρωτήματα της γνωσιολογίας: (Τό πρόβλημα της ουσίας. Τό πρόβλημα της δυνατότητας. Τό πρόβλημα της πηγής).

ε) Γενική θεωρία της επιστήμης: (Τά επιστημολογικά έμπόδια — 'Η έννοια της αλήθειας στην επιστήμη — Γνώση ένορατική και γνώση διάμεση — 'Ανάλυση και σύνθεση. Τέλεια και άτελής έπαγωγή — Στοιχεία μεθοδολογίας τών φυσικών επιστημών — Στοιχεία μεθοδολογίας τών επιστημών του άνθρώπου).

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Βλ.π. και Θ. Βορέα, Είσαγωγή... σελ. 438 κ. έξ.
2. Βλ.π. Βορέα, Είσαγωγή... σελ. 44. κ. έξ.
3. Βλ.π. Βορέα — Είσαγ. σελ. 28.
4. Βλ.π. Κ. Σπετσιέρη, έννοια και έργον της φιλοσοφίας, λόγος έναρκτηριος έν Θεσ/νίκη 22.1.49, έκδοσις Θεσ/νίκη άνευ χρονολογίας.
5. Βλ.π. Θ. Βορέα, Είσαγ. σελ. 22.
6. Βλ.π. 'Ι.Ν. Θεοδωρακόπουλου, είσαγωγή στη φιλοσοφία, τομ. Α'.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΟΥΡΝΙΑΣ
ΕΠΙΤΙΜΟΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ
Τ. ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΟΥ ΑΝΩΤΑΤΟΥ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ